

CRC/C/GC/26, 22.8.2023

YK:n lapsen oikeuksien komitea

Yleiskommentti nro 26 (2023)

lapsen oikeuksista ja ympäristöstä sekä erityisesti ilmastonmuutoksesta

Komitean hyväksymä 93. kokouksessaan (8.–26.5.2023).

I. Johdanto

1. Maapalloa uhkaa laaja ja vakava kolmiosainen kriisi, joka koostuu ilmastohätätilasta, luonnon monimuotoisuuden romahtamisesta ja laaja-alaisesta saastumisesta. Tämä kriisi muodostaa välittömän ja systemaattisen uhan lasten oikeuksille ympäri maailman. Luonnonvarojen kestävä talteenotto ja käyttö sekä saasteiden ja jätteiden aiheuttama luonnon laaja saastuminen ovat muuttaneet luonnonympäristöä perinpohjaisesti kiihdyttäen ilmastonmuutosta ja vesien, ilman ja maaperän pilaantumista ja myrkkynuormaa, valtamerien happamoitumista ja luonnon monimuotoisuuden ja kaikkien elämää ylläpitävien ekosysteemien tuhoa.
2. Tämän yleiskommentin laatimisen taustalla ja innoittajana olivat lasten pyrkimykset kiinnittää huomio näihin ympäristökriiseihin. Lasten osallistuminen vuonna 2016 järjestettyyn yleiskeskustelupäivään, jonka aiheena oli lapsen oikeudet ja ympäristö, oli komitealle erittäin hyödyllistä. Monimuotoinen ja asiaan paneutunut neuvoo-antava ryhmä koostui 12:sta iältään 11–17-vuotiaasta nuoresta. Ryhmä oli mukana kuulemisprosessissa, joka järjestettiin yleiskommentin kirjoittamisen tueksi. Kuulemisissa kerättiin yhteensä 16 331 mielipidettä lapsilta 121 eri maasta verkkokyselyiden sekä kansallisten ja alueellisten kohderyhmä- ja henkilökohtaisten kuulemisten avulla.
3. Lapset kertoivat kuulemisissa ilmastonmuutoksen ja ympäristön pilaantumisen negatiivisista vaikutuksista elämäänsä ja yhteisöihinsä. He vetosivat oikeuteensa elää puhtaassa, terveellisessä ja kestävässä ympäristössä: "Ympäristö on elämämme." "Aikuisen tulisi lopettaa päätösten tekeminen tulevaisuudesta, jota he eivät tule kokemaan. [Me] olemme avain ilmastonmuutoksen ratkaisuun, sillä [meidän] elämämme siinä ovat panoksena." "Haluaisin sanoa [aikuisille], että me olemme tulevat sukupolvet, ja jos te tuhoatte maapallon, missä me sitten elämme!?"¹
4. Lapset ihmisoikeuksien puolustajina, muutoksen tekijöinä ovat antaneet historiallisen panoksensa ihmisoikeuksien ja ympäristön suojeluun. Heidän asemansa pitäisi tunnustaa ja heidän vaatimuksensa kiireellisistä ja ratkaisevista toiminnaista taistelussa maailmanlaajuisista ympäristöhätätilaa vastaan tulisi toteuttaa.
5. Tämä yleiskommentti keskittyy ilmastonmuutokseen, mutta sen soveltamista ei tule rajoittaa mihinkään tiettyyn ympäristöongelmaan. Saatamme tulevaisuudessa kohdata aivan uudenlaisia ympäristöongelmia, esimerkiksi teknologisen ja taloudellisen kehityksen ja yhteiskunnallisten muutosten myötä. Sopimusvaltioiden tulisi varmistaa, että tästä yleiskommentista tiedotetaan laajasti kaikille sidosryhmille, erityisesti lapsille, ja että se on saatavilla useilla kielillä ja useissa muodoissa, myös eri ikäisille sopivina ja saavutettavina versioina.

¹ Ks. <https://childrightsenvironment.org/reports/>

A. Lapsen oikeuksiin perustuva lähestymistapa ympäristön-suojeluun

6. Lapsen oikeuksiin perustuvan lähestymistavan soveltaminen ympäristöasioissa vaatii kaikkien lasten oikeuksien täysimääräistä huomioonottamista lapsen oikeuksien yleissopimuksen ja sen valinnaisten pöytäkirjojen mukaisesti.
7. Lapsen oikeuksiin perustuvassa lähestymistavassa lapsen oikeuksien toteuttamismenetely on yhtä tärkeä kuin lopputulos. Oikeudenhaltijoina lapset ovat oikeutettuja saamaan suojelua ympäristöhaitoista aiheutuvia oikeudenloukkauksia vastaan. Heidät täytyy myös tunnustaa täysivaltaisina toimijoina ympäristöasioissa, ja tätä toimijuutta tulee kunnioittaa. Tällaisessa lähestymistavassa kiinnitetään erityistä huomiota moniin eri esteisiin, joita heikommassa asemassa olevat lapset kohtaavat nauttiessaan heille kuuluvista oikeuksista sekä pyrkiessään toteuttamaan oikeuksiaan.
8. Puhdas, turvallinen ja kestävä ympäristö on ihmisoikeus jo itsessään. Se on myös edellytys monien lasten oikeuksien täysimääräiselle nauttimiselle. Ympäristön tilan heikkeneminen, mukaan lukien ilmastokriisin seuraukset, kuitenkin vaikuttavat haitallisesti näiden oikeuksien nauttimiseen. Tämä koskee erityisesti heikommassa asemassa olevia lapsia ja ilmastonmuutoksen seurauksista vaikeimmin kärsivillä alueilla asuvia lapsia. Kun lapset käyttävät oikeuksiaan ilmaisunvapauden sekä rauhanomaiseen kokoontumis- ja yhdistymisvapauden, oikeutta tietoon ja koulutukseen, oikeutta osallistua ja tulla kuulluksi ja oikeutta tehokkaisiin oikeussuojakeinoihin, tuloksena voi olla näitä oikeuksia paremmin noudattavaa ympäristöpolitiikkaa, joka on myös kunnianhimoisempaa ja tehokkaampaa. Lasten oikeudet ja ympäristönsuojelu saavat näin aikaan hyvän kierteen.

B. Kansainvälisen ihmisoikeuksia ja ympäristöä koskevan lain-säädännön kehitys

9. Lapsen oikeuksien yleissopimuksessa ympäristöasioihin viitataan suoraan 24 artiklan 2(c)-kohdassa, joka velvoittaa sopimusvaltiot taistelemaan tauteja ja aliravitsemusta vastaan myös perusterveydenhuollon tasolla, muun muassa ottaen huomioon ympäristön pilaantumisen vaarat ja riskit, sekä 29 artiklan 1(e)-kohdassa, jonka mukaan lapsen koulutuksen tulee pyrkiä edistämään elinympäristön kunnioittamista. Sopimuksen voimaantulon jälkeen lapsen oikeuksien ja ympäristönsuojelun laajempia yhteyksiä on alettu ymmärtää paremmin. Ennennäkemättömät ympäristökriisit ja niiden aiheuttamat haasteet lasten oikeuksien toteuttamiselle edellyttävät yleissopimuksen dynaamista tulkintaa.
10. Komitea on tietoinen eri tekijöistä, jotka on otettava tulkinnassa huomioon. Huomioitavia seikkoja ovat erityisesti (a) YK:n yleiskokouksen ja ihmisoikeusneuvoston

tunnistama ihmisoikeus puhtaaseen, terveelliseen ja kestäväan ympäristöön^{2,3}, (b) ihmisoikeuksia ja ympäristöä koskevat ohjaavat periaatteet⁴, (c) olemassa olevat ja kehittyvät normit, periaatteet, standardit ja velvoitteet kansainvälisessä ympäristöoikeudessa, mukaan lukien ilmastonmuutosta koskeva Yhdistyneiden kansakuntien puitesopimus ja Pariisin sopimus, (d) alueellinen oikeudellinen kehitys ja lainkäyttö, jossa otetaan huomioon ihmisoikeuksien ja ympäristön väliset suhteet, ja (e) se, että suurin osa sopimusvaltioista on jossain muodossa tunnustanut oikeuden puhtaaseen, terveelliseen ja kestäväan ympäristöön kansainvälisissä sopimuksissa, alueellisessa ja kansallisessa lainkäytössä tai kansallisissa perustuslaeissa, lainsäädännössä ja politiikoissa⁵.

C. Sukupolvien välinen oikeudenmukaisuus ja tulevat sukupolvet

11. Komitea tunnustaa sukupolvien välisen oikeudenmukaisuuden periaatteen ja tulevien sukupolvien edun, joihin myös kuulemisiin osallistuneet lapset toistuvasti vetosivat. Maapallolla juuri nyt elävien lasten oikeudet vaativat välitöntä huomiointia. Lapsia syntyy kuitenkin jatkuvasti lisää, ja myös vielä syntymättömillä lapsilla on yhtäläinen oikeus ihmisoikeuksien täysimääräiseen toteutumiseen. Yleissopimus asettaa sopimusvaltioille välittömiä ympäristökysymyksiin liittyviä velvollisuuksia, minkä lisäksi sopimusvaltioilla on myös vastuu ennakoitavista ympäristöuhista, jotka aiheutuvat niiden tämänhetkisistä toimista ja laiminlyönneistä, vaikka niiden seuraamukset toteutuisivat täysimääräisesti vasta vuosien tai jopa vuosikymmenten päästä.

D. Tavoitteet

12. Tällä yleiskommentilla komitea haluaa

(a) korostaa välitöntä tarvetta ryhtyä toimiin, jotta voidaan reagoida haitallisiin vaikutuksiin, joita ympäristön tilan heikkenemisellä ja erityisesti ilmastonmuutoksella on lasten oikeuksien toteutumiseen

(b) edistää kokonaisvaltaista näkemystä lapsen oikeuksista ympäristönsuojeluun liittyen

(c) selkeyttää sopimusvaltioiden yleissopimuksesta johtuvia velvollisuuksia ja tarjota arvovaltaista ohjausta lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin ja muihin toimiin, joilla voidaan vaikuttaa ympäristöhaittoihin ja erityisesti ilmastonmuutokseen.

² Yleiskokouksen päätös numero 76/300.

³ Ihmisoikeusneuvoston päätös 48/13.

⁴ [A/HRC/37/59](#), liite.

⁵ Ks. [A/HRC/43/53](#).

II. Sopimuksen erityiset oikeudet ympäristöön liittyen

13. Lapsen oikeudet, kuten kaikki ihmisoikeudet, ovat jakamattomia, toisistaan riippuvia ja toisiinsa liittyviä. Ympäristön tilan heikkeneminen uhkaa erityisesti tiettyjen oikeuksien toteutumista. Toiset oikeudet ovat puolestaan tärkeitä, kun pyritään turvaamaan lapsen ympäristöön liittyviä oikeuksia. Oikeus opetukseen on esimerkki oikeudesta, johon nämä molemmat ulottuvuudet liittyvät.

A. Oikeus syrjimättömyyteen (2 artikla)

14. Sopimusvaltioilla on velvollisuus tehokkaasti ennaltaehkäistä sekä suoraa että välillistä ympäristösyrjintää, suojella lapsia siltä ja tarjota syrjintätilanteisiin oikeussuojakeinoja. Lapset yleensä, ja erityisesti tietyt lapsiryhmät kohtaavat suurempia esteitä oikeuksistaan nauttimiselle moniperusteisesta ja risteävästä syrjinnästä johtuen. Syrjinnän muotoja ovat muun muassa 2 artiklassa nimenomaisesti kielletyt syrjinnän muodot sekä artiklassa mainittu "muuhun seikkaan" perustuva syrjintä. Ympäristöhaittojen vaikutukset voivat olla tiettyjä lapsiryhmiä syrjiviä. Tällaisia ryhmiä ovat erityisesti alkuperäiskansoihin ja vähemmistöryhmiin kuuluvat lapset, vammaiset lapset sekä luonnonkatastrofeille tai ilmastomuutoksen haitallisille vaikutuksille alttiilla alueilla elävät lapset.
15. Sopimusvaltioiden tulisi kerätä eriteltyä tietoa tunnistaakseen ympäristöön liittyvien haittojen erilaiset vaikutukset lapsiin ja ymmärtääkseen paremmin ristikkäisiä vaikutuksia. Erityistä huomiota olisi kiinnitettävä lapsiin, joiden asema on riskialttein, ja toteutettava tarvittaessa erityisiä toimenpiteitä ja poliitikkoja. Sopimusvaltioiden tulee varmistaa, että ympäristölainsäädännön, -politiikan ja -ohjelmien sisällöt tai toimeenpano eivät ole lapsia tahallisesti tai tahattomasti syrjiviä.

B. Lapsen etu (3 artikla)

16. Ympäristöä koskevat päätökset vaikuttavat usein lapsiin. Lapsen edun tulee olla ensisijainen harkintaperuste ympäristöön liittyvien päätösten tekemisessä ja toimeenpanossa, niin laeissa, määräyksissä, politiikoissa, standardeissa, ohjeistuksissa, suunnitelmissa, strategioissa, budjeteissa, kansainvälisissä sopimuksissa kuin kehitysavun jakamisessa. Jos ympäristöä koskevalla päätöksellä voi olla merkittäviä vaikutuksia lapsiin, on asianmukaista noudattaa tarkempaa menettelyä, jolla lapsen etu voidaan arvioida ja määritellä ja johon myös lapset voivat osallistua tehokkaalla ja vaikuttavalla tavalla.
17. Lapsen etua määritettäessä tulee arvioida erityiset olosuhteet, joiden vuoksi ympäristöhaitasta aiheutuu erityinen uhka nimenomaan lapsille. Lapsen edun arvioinnin tarkoituksena tulee aina olla, että kaikki lapsen oikeudet voivat toteutua täysimääräisesti ja tehokkaasti, mukaan lukien oikeus puhtaaseen, terveelliseen ja kestävään ympäristöön. Sen lisäksi, että sopimusvaltiot suojelevat lapsia ympäristöriskeiltä, niiden tulee

myös varmistaa lasten hyvinvointi ja kehitys huomioiden riskien ja haittojen mahdollisuus tulevaisuudessa.⁶

18. Kaikkien täytäntöönpanotoimenpiteiden kohdalla olisi myös varmistettava, että lapsen etu on kaikessa harkinnassa etusijalla. Kaikkien täytäntöönpanotoimenpiteiden, kuten lapsia koskevien ehdotettujen politiikkojen, lainsäädännön, määräysten, budjettien ja muiden hallinnollisten päätösten ympäristövaikutusten arvioinnissa tulisi käyttää lapsivaikutusten arviointia. Arvioinnin tulisi täydentää käynnissä olevia lapsen oikeuksien toteutumisen seuranta- ja tarkastelutoimia.
19. Lapsen edun ja muiden etujen tai oikeuksien mahdolliset ristiriitaisuudet olisi ratkaistava tapauskohtaisesti, kaikkien osapuolten edut tarkasti ja tasapuolisesti huomioon ottaen. Päätäjien tulisi analysoida ja tasapainottaa kaikkien osapuolten oikeudet ja edut sekä painottaa lapsen edun ensisijaisuutta asianmukaisella tavalla. Sopimusvaltioiden tulisi huomioida, että ympäristöpäätökset, jotka saattavat vaikuttaa järkeviltä yksilötasolla ja lyhyellä aikavälillä, voivat olla yhteisvaikutuksiltaan kohtuuttomia, kun huomioidaan koko haitta, jonka ne aiheuttavat lapsille heidän elinaikanaan.

C. Oikeus elämään, henkiinjäämiseen ja kehittymiseen

20. Oikeutta elämään uhkaavat ympäristön tilan heikkeneminen, mukaan lukien ilmastomuutos, saastuminen ja luonnon monimuotoisuuden tuhoutuminen. Ne kytkeytyvät läheisesti muihin oikeuksien toteutumista haittaaviin perustavanlaatuisiin ongelmiin kuten köyhyyteen, eriarvoisuuteen ja konflikteihin. Sopimusvaltioiden tulisi ryhtyä aktiivisiin toimiin, joilla varmistetaan lasten suojeleminen ennakoitavissa olevalta enenaikaiselta tai epäluonnolliselta kuolemalta sekä suojeleminen sellaisilta toimilta ja laiminlyönneiltä (myös yritysten toimilta), jotka uhkaavat heidän elämäänsä. Lasten tulee voida nauttia oikeudestaan ihmisarvoiseen elämään⁷. Näitä toimenpiteitä voivat olla muun muassa ympäristöstandardien hyväksyntä ja tehokas toimeenpano, esimerkiksi liittyen ilman ja veden laatuun, elintarviketurvallisuuteen, lyijyaltistukseen ja kasvihuonekaasupäästöihin, sekä kaikki muut riittävät ja tarpeelliset ympäristötoimenpiteet, jotka suojaavat lapsen oikeutta elämään.
21. Sopimuksen 6 artiklan sopimusvaltioille asettamat velvollisuudet koskevat myös ympäristöolosuhteiden aiheuttamia rakenteellisia ja pitkän aikavälin haasteita, jotka voivat suoraan uhata oikeutta elämään. Näiden olosuhteiden ehkäisemiseksi tarvitaan asianmukaisia toimia, esimerkiksi kun on kyse perustarpeiden tyydyttämiseen tarvittavien luonnonvarojen kestävästä käytöstä sekä terveiden ekosysteemien ja luonnon monimuotoisuuden suojelemisesta. Erityisiä suojatoimenpiteitä tarvitaan ympäristö-

⁶ Yleiskommentti nro 14 (2013) lapsen oikeudesta saada etunsa otetuksi ensisijaisesti huomioon, kohdat 16(e), 71, 74.

⁷ Ihmisoikeuskomitea, yleiskommentti 36 (2018) oikeudesta elämään, kohta 62.

oloista johtuvan lapsikuolleisuuden ehkäisyyn ja vähentämiseen sekä haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien suojaksi.

22. Ympäristön tilan heikkeneminen lisää lasten riskiä joutua vakavien oikeudenloukkauksien uhreiksi aseellisissa konflikteissa johtuen pakkosiirtolaisuudesta, nälänhädästä ja väkivallan lisääntymisestä. Sopimusvaltioiden tulisi aseellisen selkkauksen yhteydessä kieltää biologisten, kemiallisten ja ydinaseiden käyttö, kehitys ja säilyttäminen ja varmistaa, että konfliktialueet puhdistetaan räjähtämättömistä ammuksista sekä biologisten, kemiallisten ja ydinaseiden jäämistä kansainvälisten sitoumusten mukaisesti.
23. Ympäristön tilan heikkeneminen vaarantaa lasten mahdollisuuksia saavuttaa täysi potentiaalinsa, ja sillä voi olla seurauksia monien muiden sopimuksen takaamien oikeuksien toteutumiseksi. Lasten elinympäristö vaikuttaa heidän kehitykseensä merkittävästi. Terveellisestä ympäristöstä on hyötyä lapsen kehitykselle, sillä se tarjoaa esimerkiksi mahdollisuuksia ulkoilla ja leikkiä luonnossa ja olla vuorovaikutuksessa luonnon ja eläinten kanssa.
24. Nuoremmat lapset ovat heille ominaisten toiminta- ja käyttäytymismallien ja fyysisien ominaisuuksiensa vuoksi erityisen alttiita ympäristövaaroille. Altistuminen pienellekin määrälle myrkyllisiä saasteita haavoittuvassa kehitysvaiheessa voi vaikuttaa aivojen, elinten ja immuunijärjestelmän kehitykseen. Tämä voi johtaa sairastumiseen tai vammautumiseen lapsuuden aikana tai myöhemmin, joskus jopa huomattavan pitkän ajan kuluttua. Ympäristömyrkyjen vaikutukset saattavat ulottua myös tuleviin sukupolviin. Sopimusvaltioiden tulisi huomioida varhaislapsuuden aikaisen myrkyllisille aineille ja saasteille altistumisen vaikutuksia johdonmukaisesti ja yksiselitteisesti.
25. Sopimusvaltioiden tulisi huomioida lapsuuden eri vaiheet ja niiden merkitys seuraaville kypsyys- ja kehitysvaiheille sekä lasten erilaiset tarpeet eri ikävaiheissa. Varmistaakseen kehitykselle ihanteellisen ympäristön sopimusvaltioiden tulisi ottaa yksiselitteisesti ja johdonmukaisesti huomioon kaikki tekijät, joita lapset eri ikävaiheissa tarvitsevat selviytyäkseen, kehittyäkseen ja hyödyntääkseen täyden potentiaalinsa, sekä kehittää ja toteuttaa näyttöön perustuvia interventioita, joilla voidaan vastata erilaisiin ympäristötekijöihin ihmisen koko eliniän aikana.

D. Oikeus tulla kuulluksi (12 artikla)

26. Lasten mielestä ympäristöasiat ovat heidän elämässään erittäin tärkeitä. Lasten ääni on merkittävä maailmanlaajuinen voima ympäristönsuojelussa. Heidän näkemyksensä tuovat merkityksellisiä näkökulmia ja kokemuksia ympäristöasioiden päätöksentekoon kaikilla tasoilla. Jo nuoresta iästä alkaen lapset voivat parantaa ympäristöratkaisujen laatua, esimerkiksi tarjoamalla merkittävää uudenlaista näkemystä eri aiheisiin, kuten ympäristöuhkien varhaisten varoitusjärjestelmien tehokkuuteen. Lasten näkemyksiä tulisi selvittää aloitteellisesti ja aktiivisesti, ja niille tulisi antaa

asianmukainen painoarvo, kun suunnitellaan toimia ja vastataan merkittäviin ja pitkän aikavälin ympäristöhaasteisiin, jotka muovaavat perustavalla tavalla lasten elämää. Lapset voivat käyttää luovia ilmaisukeinoja, esimerkiksi taidetta ja musiikkia, osallistuakseen ja ilmaistakseen näkemyksiään. Muita heikommassa asemassa olevien lasten osallistaminen voi vaatia tavallista enemmän tukea ja erityisiä menetelmiä, jotta myös he tulevat kuulluksi. Muita heikommassa asemassa olevia lapsia ovat muun muassa vamman kanssa elävät lapset, vähemmistöryhmiin kuuluvat lapset ja haavoittuvilla alueilla elävät lapset. Digitaalinen ympäristö ja työkalut voivat edistää lasten kuulemistä ja parantaa heidän kykyään ja mahdollisuuksiaan osallistua ympäristöasioihin, myös yhteisöllisen vaikuttamisen keinoin, kunhan niitä käytetään huolellisesti ja digitaalisen osallistumisen haasteisiin kiinnitetään asianmukaista huomiota.⁸

27. Sopimusvaltioiden tulee varmistaa, että lasten säännölliseen kuulemiseen kaikissa ympäristöpäätöksenteon vaiheissa on olemassa ikätasoiset, turvalliset ja saavutettavat keinot. Tämä koskee päätöksentekoa liittyen lainsäädäntöön, toimintapolitiikkoihin, määräyksiin, projekteihin ja toimiin, jotka voivat vaikuttaa lapsiin paikallisella, kansallisella tai kansainvälisellä tasolla. Jotta osallistuminen olisi ilmaista, aktiivista, merkityksellistä ja toimivaa, lapsille pitäisi tarjota ympäristö- ja ihmisoikeuskasvatusta, ikätasoisia ja saavutettavaa tietoa, riittävästi aikaa ja resursseja sekä toimintaympäristö, joka antaa lapsille tukea ja mahdollisuuksia. Heidän tulisi saada tietoa ympäristöaiheisten kuulemisten tuloksista ja heille tulisi antaa palautetta siitä, miten heidän mielipiteensä otettiin huomioon. Lasten käytössä pitäisi olla myös lapsiystävälliset valitusmenettelyt ja oikeussuojakeinot tilanteissa, joissa heidän oikeutensa tulla kuulluksi ympäristöasioissa ei toteudu.
28. Kansainvälisellä tasolla sopimusvaltioiden, hallitustenvälisten järjestöjen ja kansainvälisten kansalaisjärjestöjen tulisi helpottaa lasten järjestöjen ja lasten johtamien järjestöjen tai ryhmien osallistumista päätöksentekoon ympäristöasioissa. Sopimusvaltioiden tulisi varmistaa, että lasten oikeutta tulla kuulluksi koskevat velvoitteet sisällytetään ympäristöasioita koskevaan päätöksentekoon kansainvälisellä tasolla. Lasten oikeus tulla kuulluksi tulisi taata myös kansainvälisen ympäristöoikeuden instrumentteja koskevissa neuvotteluissa ja niiden täytäntöönpanossa. Pyrkimykset lisätä nuorten osallistumista ympäristöasioita koskeviin päätöksentekoprosesseihin tulisi ulottaa myös lapsiin.

E. Ilmaisunvapaus, yhdistymisvapaus ja rauhanomainen kokoontumisvapaus (13 artikla ja 15 artikla)

29. Lapset kaikkialla maailmassa ovat ryhtyneet ympäristönsuojelutoimiin, yksin ja yhdessä, muun muassa nostamalla esiin ilmastonmuutoksen seurauksia. Sopimusvaltioiden tulee kunnioittaa ja suojella lasten oikeutta ilmaisunvapauteen ja yhdistymis- ja kokoontumisvapauteen ympäristökysymyksissä sekä tarjota turvallinen ja

⁸ Yleiskommentti nro 25 (2021) digitaaliseen ympäristöön liittyvistä lapsen oikeuksista, kohdat 16 ja 18.

mahdollistava ympäristö sekä oikeudellinen ja institutionaalinen viitekehys, jossa lapset voivat käyttää oikeuksiaan tehokkaasti. Lasten oikeutta ilmaisunvapauteen ja rauhanomaiseen kokoontumis- ja yhdistymisvapauteen ei saa rajoittaa muilla kuin lainmukaisilla ja demokraattisessa yhteiskunnassa välttämättömillä rajoituksilla.

30. Ilmaisunvapauttaan käyttävät ja ympäristömielenilmauksiin osallistuvat lapset, mukaan lukien ympäristöön liittyviä ihmisoikeuksia puolustavat lapset, kohtaavat usein uhkailua, pelottelua, häirintää ja muita vakavia kostotoimia. Sopimusvaltioiden tulee suojella heidän oikeuksiaan, mihin kuuluu myös turvallisen ja osallistavan ympäristön tarjoaminen lasten järjestämille hankkeille ihmisoikeuksien puolustamiseksi kouluissa ja muissa yhteyksissä. Sopimusvaltioiden ja valtiollisten toimijoiden, kuten poliisin, samoin kuin muiden sidosryhmien, esimerkiksi opettajien, tulisi saada koulutusta lasten kansalais- ja poliittisista oikeuksista sekä keinoista, joilla voidaan varmistaa, että lapset voivat käyttää oikeuksiaan turvallisesti. Sopimusvaltioiden tulee varmistaa kaikin tavoin, ettei yhdistymisvapauteen tai ympäristömielenosoituksiin osallistumiseen sovelleta muita kuin lain sallimia ja tarpeellisia rajoituksia. Lakeja, mukaan lukien kunnianluokkauksia ja herjaamista koskevaa sääntelyä, ei tulisi väärinkäyttää siten, että ne estävät lapsia käyttämästä oikeuksiaan. Valtioiden tulisi säätää ja soveltaa lakeja, joiden tarkoitus on suojella lapsia ihmisoikeuksien puolustajina kansainvälisten ihmisoikeusstandardien mukaisesti. Sopimusvaltioiden tulisi ottaa käyttöön tehokkaat oikeussuojakeinot tilanteisiin, joissa lapsen oikeutta ilmaisunvapauteen tai rauhanomaiseen kokoontumis- ja yhdistymisvapauteen on loukattu.
31. Sopimusvaltioiden tulisi edistää, tunnustaa ja tukea lasten myönteistä osallistumista ympäristövastuullisuuden ja ilmasto-oikeudenmukaisuuden toteuttamiseksi ja tunnistaa se tärkeänä kansalais- ja poliittisen vaikuttamisen tapana, jonka kautta lapset voivat neuvotella omien oikeuksiensa, kuten oikeutensa terveelliseen ympäristöön, toteutumisesta ja puolustaa niitä sekä panna valtiot vastuuseen toimistaan.

F. Tiedon saatavuus (13 artikla ja 17 artikla)

32. Tiedon saatavuus on ensiarvoisen tärkeää, jotta lapset ja heidän vanhempansa tai huoltajansa voivat ymmärtää, millaisia seurauksia ympäristöhaitoilla voi olla lasten oikeuksille. Tiedon saatavuus on myös keskeinen edellytys sille, että lapset voivat toteuttaa oikeuttaan ilmaista mielipiteensä ja tulla kuulluksi sekä oikeuttaan tehokkaisiin oikeussuojakeinoihin ympäristöasioissa.
33. Lapsilla on oikeus saada käyttöönsä paikkansapitävää ja luotettavaa tietoa ympäristöasioissa, mukaan lukien ilmasto- ja ympäristöhaittojen aiheuttajista, vaikutuksista, todennetuista ja mahdollisista lähteistä, sopeutumistoimista, asiaankuuluvasta ilmasto- ja ympäristölainsäädännöstä, määräyksistä, ilmasto- ja ympäristövaikutusarviointien tuloksista, toimintapolitiikoista ja suunnitelmista sekä kestävästä elämäntapavalinnoista. Tällainen tieto antaa lapsille mahdollisuuden oppia, miten he voivat toimia omassa lähiympäristössään esimerkiksi jätehuollon, kierrätyksen ja kulutusvalintojen suhteen.

34. Sopimusvaltioilla on velvollisuus tarjota ympäristötietoa. Tietoa tulisi jakaa lasten ikään ja kykyihin nähden sopivalla tavalla ja siten, että se ylittäisi sellaiset esteet kuin lukutaidottomuuden, vammat, kielimuurit, etäisyydet sekä tiedon ja viestintäteknologian rajoitetun saatavuuden. Sopimusvaltioiden tulisi kannustaa tiedotusvälineitä leviättämään asianmukaista tietoa ja materiaalia ympäristöasioissa, kuten tietoa keinoista, joilla lapset ja heidän vanhempansa voivat hallita ilmastonmuutokseen liittyvien katastrofien aiheuttamia riskejä.

G. Oikeus suojeluun väkivallalta (19 artikla)

35. Ympäristön tilan heikkeneminen, mukaan lukien ilmastokriisi, on lapsiin kohdistuvan rakenteellisen väkivallan muoto, joka voi johtaa sosiaaliseen romahdukseen yhteisöissä ja perheissä. Köyhyys, taloudellinen ja sosiaalinen eriarvoisuus, ruokaturvattomuus ja pakkosiirtolaisuus lisäävät lasten riskiä joutua väkivallan, kaltoinkohtelun tai hyväksikäytön uhriksi. Esimerkiksi köyhempien kotitalouksien resilienssi yllättäviä ympäristöuhkia kohdattaessa on heikompi, mikä koskee myös ilmastonmuutoksen aiheuttamia tai pahentamia uhkia, kuten merenpinnan nousu, tulvat, pyörremyrskyt, ilmansaasteet, sään ääri-ilmiöt, aavikoituminen, metsien tuhoutuminen, kuivuus, tulipalot, myrskyt ja luonnon monimuotoisuuden tuhoutuminen. Tällaisten uhkien mukanaan tuomat taloudelliset vaikeudet, pula ruoasta ja puhtaasta vedestä ja heikot lastensuojelujärjestelmät vaikeuttavat perheiden arjen rutiineja, aiheuttavat lapsille ylimääräistä taakkaa ja tekevät heistä haavoittuvampia sukupuolistuneelle väkivallalle, lapsiavioliitoille, tyttöjen sukuelinten silpomiselle, lapsityölle, sieppauksille, ihmiskaupalle, pakkosiirtolaisuudelle, seksuaaliselle väkivallalle ja hyväksikäytölle sekä värväämiselle rikollisiin, aseellisiin ja/tai väkivaltaisiin ääriryhmiin. Lapsia tulee suojella kaikilta fyysisen ja henkisen väkivallan muodoilta ja altistumiselta väkivallalle, kuten lähisuhdeväkivallalle tai eläimiin kohdistuvalle väkivallalle.
36. Lasten eri puolilla maailmaa kohtaamia ympäristöriskejä voidaan pienentää merkittävästi panostamalla lasten palveluihin. Sopimusvaltioiden tulisi ottaa käyttöön eri toimialat ylittäviä toimia, joilla voitaisiin ehkäistä ympäristön tilan heikkenemiseen liittyviä, lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa aiheuttavia tekijöitä.

H. Oikeus nauttia parhaasta mahdollisesta terveydentilasta (24 artikla)

37. Oikeus terveyteen käsittää myös oikeuden nauttia erilaisista toimitiloista, tarvikkeista, palveluista ja olosuhteista, jotka ovat tarpeen parhaan mahdollisen terveydentilan saavuttamiseksi. Tähän kuuluu myös terveellinen ympäristö. Tämä oikeus on riippuvainen monista muista lapsen oikeuksien yleissopimuksen oikeuksista ja on välttämätön niiden nauttimiselle.
38. Kuten sopimuksen 24 artiklan 2(c)-kohdassa todetaan, ympäristön pilaantumisen riski on merkittävä uhka lasten terveydelle. Saastumista ja sen vaikutuksia kuitenkin vähätellään monissa maissa. Juomaveden puute, riittämätön viemärointi ja saastunut

sisäilma ovat merkittäviä terveysuhkia lapsille. Aiemman ja nykyisen teollisen toiminnan aiheuttamat saasteet, kuten altistuminen myrkyllisille aineille ja ongelmajätteelle, ovat monitahoisempi terveysriski, jonka vaikutukset usein jatkuvat vielä pitkään altistumisen jälkeen.

39. Ilmastonmuutos, luontokato ja ekosysteemien heikentyminen estävät lasten terveyttä koskevan oikeuden toteutumista. Usein nämä ympäristötekijät vaikuttavat toisiinsa, mikä pahentaa jo olemassa olevia terveyseroja. Esimerkiksi ilmastonmuutoksesta johdettu lämpötilojen nousu lisää vektorivälitteisten tautien ja zoonoosien eli eläimistä ihmisiin siirtyvien tautien riskiä sekä pahentaa ilmansaastepitoisuuksia, jotka hidastavat aivojen ja keuhkojen kehittymistä ja pahentavat monia hengityselinsairauksia. Ihmisten terveys on riippuvainen luonnon monimuotoisuudesta ja ekosysteemeistä, ja ilmastonmuutos, saastuminen ja myrkylliset aineet aiheuttavat hälyttävää luontokatoa ja ekosysteemien heikentymistä. Erityisiin vaikutuksiin kuuluvat lasten vastustuskyvyn kehitykselle olennaisen mikrobien monimuotoisuuden heikentyminen ja pitkäkestoisten autoimmuunisairauksien yleistyminen.
40. Ilman ja veden saastuminen, altistuminen myrkyllisille aineille kuten keinolannoitteille, maaperän ja maan laadun heikentyminen sekä muut ympäristöhaitat lisäävät lapsikuolleisuutta, erityisesti alle viisivuotiaiden keskuudessa. Ne myös lisäävät tautien yleisyyttä ja heikentävät aivojen kehittymistä, mistä aiheutuu kognitiivisia vaikeuksia. Ilmastonmuutoksen seuraukset, kuten veden puute, ruokaturvattomuus, vektori- ja vesivälitteiset taudit, ilmansaasteiden lisääntyminen ja fyysiset vammat, jotka liittyvät sekä äkillisiin että hitaasti kehittyviin tapahtumiin, kohdistuvat suhteettoman raskaasti nimenomaan lapsiin.⁹
41. Toisena huolenaiheena ovat lasten nykyiset ja odotettavissa olevat psykososiaaliset ja mielenterveyden ongelmat, jotka aiheutuvat ympäristöhaitoista, kuten ilmastonmuutokseen liittyvistä tapahtumista. Ympäristöhaitoilla on selkeä, vahvistuva yhteys lasten mielenterveyteen, kuten masennukseen ja ilmastoahdistukseen. Tämä yhteys vaatii kansanterveys- ja opetusviranomaisten välitöntä huomiointia ja sekä korjaavia että ennaltaehkäiseviä toimia.
42. Sopimusvaltioiden tulisi ottaa lapsiin liittyvien ympäristöterveysuhkien vastaiset toimet osaksi kansallisia terveyttä ja ympäristöä käsitteleviä ohjelmiaan, toimintapolitiikkojaan ja strategioitaan. Lasten ympäristöterveyttä tulisi suojata tehokkaasti heidän asuin-, koulutus-, leikki- ja työpaikoissaan lainsäädännön, määräysten ja institutionaalisten kehikkojen, kuten yritystoiminnan määräysten puitteissa. Ympäristöterveyden standardien tulisi noudattaa parasta käytettävissä olevaa tieteellistä tietoa ja kaikkia asiaankuuluvia kansainvälisiä ohjeistuksia, kuten Maailman terveysjärjestö WHO:n ohjeita, ja ympäristöterveyden standardeja tulisi noudattaa tarkasti.

⁹ Esim. hallitustenvälisen ilmastopaneelin kuudes arviointiraportti, yhteenveto poliittisille päätöksentekijöille, kuvio SPM.1. Tiedoista käyvät ilmi ilmastonmuutoksen epäsuhtaiset, kumulatiiviset ja pitkän aikavälin vaikutukset vuonna 2020 syntyneisiin.

Yleissopimuksen 24 artiklan mukaiset sopimusvaltioiden velvoitteet koskevat myös sellaisten ympäristösopimusten laatimista ja täytäntöönpanoa, joilla pyritään vastaamaan rajat ylittäviin ja maailmanlaajuisiin lasten terveyteen kohdistuviin uhkiin.

43. Oikeus terveyteen sisältää ympäristöhaitasta kärsineen lapsen oikeuden päästä laadukkaan julkisen terveyden- ja sairaanhoidon piiriin sekä oikeuden käyttää terveydenhuollon hyödykkeitä ja palveluja. Erityistä huomiota tulee kiinnittää väestöön, joka asuu vaikeasti saavutettavilla alueilla tai liian vähän palveluja tarjoavilla alueilla, sekä laadukkaan raskausajan terveydenhuollon tarjoamiseen koko maassa. Toimintatiloilla, ohjelmilla ja palveluilla tulisi olla valmius vastata ympäristöterveysuhkiin. Terveydensuojelu koskee myös olosuhteita, jotka lapset tarvitsevat terveeseen elämään, kuten terveellistä ilmastoa, turvallista ja puhdasta juomavettä ja viemärointia, kestäväää energiaa, riittäviä asuintiloja, ravitsemuksellisesti riittävän ja turvallisen ruoan saatavuutta ja terveellisiä työskentelyolosuhteita.
44. Laadukkaan tiedon saatavuus on ratkaisevan tärkeää, jotta ilmasto- ja ympäristöterveysriskeiltä voidaan suojautua riittävällä tavalla. Sopimusvaltioiden tulisi arvioida ympäristöhaittojen paikallisia, kansallisia ja rajat ylittäviä terveysvaikutuksia, myös kuolleisuuden ja sairastavuuden syitä, ottaen huomioon lasten koko elinaika ja heidän eri elämänvaiheissa kohtaamansa haavoittuvuudet ja eriarvoisuuden. Tärkeimmät huolenaiheet, ilmastomuutoksen vaikutukset ja voimistuvat ympäristöterveyskysymykset tulisi tunnistaa. Terveydenhuoltojärjestelmistä kerätyn tiedon lisäksi tarvitaan muuta tutkimusta, esimerkiksi pitkittäisiä kohorttitutkimuksia sekä raskaana olevia naisia, imeväisikäisiä ja lapsia käsitteleviä tutkimuksia, joissa huomioidaan kriittisissä kehitysvaiheissa ilmeneviä riskejä.

I. Oikeus sosiaaliturvaan ja elintason (26 artikla ja 27 artikla)

45. Lapsilla on oikeus fyysisen, henkisen, hengellisen, moraalisen ja sosiaalisen kehityksensä kannalta riittävään elintason. Puhdas, terveellinen ja kestävä ympäristö on tämän oikeuden toteutumisen edellytys, ja se sisältää myös sopivan asunnon, ruokaturvan sekä turvallisen ja puhtaan juomaveden ja viemäroinnin.¹⁰
46. Komitea painottaa, että oikeuksien, jotka liittyvät sopivaan asuntoon, ruokaan, veteen ja viemärointiin, tulee toteutua kestävästi, ottaen huomioon materiaallinen kulutus, resurssien ja energian käyttö ja tilan ja luonnon hyödyntäminen.
47. Altistumisella ympäristöhaitoille on sekä suoria että rakenteellisia syitä, ja se kiihdyttää moniulotteisen lapsikäyhyiden vaikutuksia. Ympäristön kannalta sosiaaliturva, sellaisena kuin se on sopimuksen 26 artiklassa taattu, on erityisen merkityksellinen. Sopimusvaltioita kehoitetaan ottamaan käyttöön sellaisia sosiaaliturvapolitiikan ja

¹⁰ Taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien komitea, yleiskommentti 15 (2002) oikeudesta veteen, kohta 3, sekä lapsen oikeuksien komitea, yleiskommentti nro 15 (2013) lapsen oikeudesta nauttia parhaasta mahdollisesta terveydentilasta, kohta 48.

sosiaalisen suojelun vähimmäistason keinoja, jotka tarjoavat lapsille ja heidän perheilleen suojaa äkillisiä ja pitkäaikaisia ympäristöuhkia, kuten ilmastonmuutosta vastaan. Sopimusvaltioiden tulisi vahvistaa lapsilähtöisiä köyhyyden torjuntaohjelmia alueilla, jotka ovat haavoittuvimpia ympäristöuhille.

48. Lapsille tulisi taata asianmukainen ja kansainvälisten ihmisoikeusstandardien mukainen sopiva asunto. Tämä koskee myös pakkosiirtolapsia. Asuntojen tulee olla kestävästi rakennettuja, eikä niitä saa rakentaa saastuneille paikoille tai alueille, joilla ympäristön tilan heikkenemisen riski on suuri. Kodeissa tulisi olla turvallista, kestävä energiaa ruoanlaiton, lämmityksen ja valaistuksen tarpeisiin sekä asianmukainen ilmanvaihto, eikä niissä saa olla hometta, myrkyllisiä aineita tai savua. Jätehuollon tulee olla riittävää, samoin suojan liikenteeltä, melulta ja ylikansoitukselta. Asukkailla tulee olla käytössään turvallista juomavettä ja kestävät saniteetti- ja hygienia-tilat.
49. Lasten ei tulisi joutua pakkohäätöjen kohteeksi ennen kuin heille on taattu riittävän hyvä vaihtoehtoinen majoitus. Tämä koskee myös muuttoja, jotka johtuvat alueiden kehitys- ja infrastruktuuriprojekteista, jotka liittyvät energiaan tai ilmastonmuutoksen hillintä- ja sopeutumistoimiin. Lapsivaikutusten arvioinnin tulisi olla tällaisten hankkeiden edellytyksenä. Erityistä huomiota tulee kiinnittää alkuperäiskansoihin kuuluvien lasten perinteisten maa-alueiden säilyttämiseen ja niiden luonnonympäristöjen suojelemiseen, jotta heidän oikeutensa, mukaan lukien oikeus riittävään elintason, voivat toteutua.¹¹
50. Ilmaston ja ympäristöön liittyvistä tapahtumista tai aseellisista selkkauksista johtuvan rajat ylittävän siirtolaisuuden yhteydessä komitea painottaa kansainvälisen yhteistyön merkitystä ja sopimusvaltioiden velvollisuutta ryhtyä kaikkiin asianmukaisiin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin ja muihin toimiin kaikkien lasten oikeuksien toteuttamiseksi niiden lainkäyttöalueilla, ilman syrjintää. Viranomaisten tulee huomioida ympäristön tilan heikkenemisestä, myös ilmastonmuutoksesta, johtuva riski lasten oikeuksien loukkauksiin päättäessään maahantulosta ja arvioidessaan kansainvälisen suojelun tarvetta. Erityisesti tässä tulee ottaa huomioon esimerkiksi erityisen vakavat seuraamukset lapsille, jos he eivät saa riittävästi ravintoa tai terveydenhuollon palveluita. Sopimusvaltioiden ei tulisi palauttaa lapsia ja heidän perheitään paikkaan, jossa heitä uhkaa todellinen vakavien rikkomusten uhka ympäristön tilan heikkenemisestä johtuvien vakavien vaikutusten vuoksi.

J. Oikeus saada opetusta (28 artikla ja 29 artikla, 1(e)-kohta)

51. Koulutus on yksi lasten oikeuksiin perustuvan ympäristönsuojelun kulmakivistä. Lapset ovat tuoneet esiin, että koulutus on ensiarvoisen tärkeä asia heidän oikeuksiensa ja ympäristön suojelun kannalta, ja se myös lisää heidän tietoisuuttaan ympäristövaHINGOISTA ja varautumisestaan niihin. Oikeus opetukseen on kuitenkin erityisen

¹¹ Yleiskommentti nro 11 (2009) Alkuperäiskansojen lapset ja heidän yleissopimuksen mukaiset oikeutensa, kohdat 34–35.

haavoittuvainen, sillä ympäristöhaitat aiheuttavat koulujen sulkemisia, palveluhäiriöitä ja koulunkäynnin keskeytyksiä, koulupudokkuutta sekä koulujen ja leikki- paikkojen tuhoutumista.

52. Sopimuksen 29 artiklan 1(e)-kohdassa todetaan, että lapsen koulutuksen tulee pyrkiä edistämään kunnioitusta elinympäristöä kohtaan. Artiklaa pitää tulkita yhdessä 28 artiklan kanssa, jotta voidaan varmistaa, että jokaisella lapsella on oikeus opetukseen, joka heijastaa ympäristöarvoja.¹²
53. Oikeusperusteisen ympäristökoulutuksen tulisi olla uudistavaa, inklusiivista, lapsikeskeistä, lapsiystävällistä ja voimaannuttavaa. Sen tulisi tukea lapsen persoonallisuuden, lahjojen ja osaamisen kehittämistä ja huomioida läheinen yhteys luonnonympäristön kunnioittamisen ja muiden sopimuksen 29 artiklan 1. kohtaan kirjattujen eettisten arvojen välillä. Siinä tulisi olla sekä globaali että paikallinen ulottuvuus. Opintosuunnitelman tulee olla räätälöity lasten erityisiin ympäristöolosuhteisiin sekä sosiaaliin, taloudellisiin ja kulttuurisiin olosuhteisiin sekä edistää muiden ympäristön tilan heikkenemisestä kärsivien lasten olosuhteiden ymmärtämistä. Opetusmateriaalien ympäristötiedon tulee olla tieteellisesti asianmukaista, ajantasaista ja kehitys- ja ikätason mukaista. Kaikilla lapsilla tulisi olla taidot, joita tarvitaan kohdattaessa elämän aikana odotettavissa olevia ympäristöstä johtuvia haasteita, kuten luonnonkatastrofin uhkaa tai ympäristöstä johtuvia terveysvaikutuksia, sekä taito kehittyvien valmiuksiensa mukaisesti arvioida tällaisia haasteita kriittisesti, ratkaista ongelmia, tehdä tasapainoisia päätöksiä ja ottaa vastuu ympäristöasioista esimerkiksi kestävän elämäntavan ja kulutuksen kautta.¹³
54. Ympäristöarvojen tulisi näkyä kaikkien opetusalan ammattilaisten koulutuksessa, jonka tulee sisältää opetusmenetelmiä, tekniikoita ja lähestymistapoja, joita tarvitaan opetuksessa ja kouluympäristössä sekä lasten valmistamisessa ympäristöystävällisiin ammatteihin. Ympäristökasvatus ulottuu muodollisen koulutuksen ulkopuolelle, ja se käsittää laajasti myös muuta elämässä koettua ja opittua. Tutkivat, epämuodolliset ja käytännön menetelmät, esimerkiksi ulkona oppiminen, ovat suositeltavia keinoja tämän koulutustavoitteen saavuttamiseksi.
55. Sopimusvaltioiden tulisi rakentaa turvallista, terveyttä edistävää ja kestävästä infrastruktuuria tehokkaan oppimisen takaamiseksi. Tämä tarkoittaa muun muassa jalkakäytävien, pyöräteiden ja julkisen liikenteen käyttömahdollisuutta koulumatkoilla sekä koulujen ja muiden oppimispaiikkojen sijaitsemista turvallisen välimatkan päässä saastuttajista, tulva- ja maanvyörymäalueilta ja muiden ympäristövaarojen ulottumisalueilta, kuten kontaminoituneilta alueilta. Rakennuksissa ja luokkahuoneissa tulee olla riittävät lämmitys- ja jäähdytysjärjestelmät, ja käytössä tulee olla

¹² Yleiskommentti nro 1 (2001), koulutuksen tavoitteet, kohta 13.

¹³ Emt., kohdat 2, 12 ja 13.

riittävästi turvallista ja riittävän laadukasta juomavettä¹⁴ ja asianmukaiset sanitaatio-tilat. Ympäristöystävälliset koulutilat, joissa esimerkiksi käytetään valaistuksen ja lämmityksen lähteenä uusiutuvaa energiaa ja joissa on hyötypuutarha, voivat hyödyttää lapsia ja varmistaa, että sopimusvaltiot noudattavat ympäristövelvollisuuksiaan.

56. Vesipulan, hiekkamyrskyjen, helleaaltojen ja muiden sään ääri-ilmiöiden aikana ja niiden jälkeen sopimusvaltioiden tulisi varmistaa fyysinen pääsy kouluihin, erityisesti syrjäisillä alueilla tai maaseudulla asuvien lasten kohdalla. Myös vaihtoehtoisia opetusmenetelmiä, kuten liikkuvat opetustilat tai etäopetus, voidaan ottaa käyttöön. Yhteisöt, joissa palveluja on heikosti tarjolla, tulisi asettaa etusijalle koulujen sääolojen kestävyyttä ja kunnostusta suunniteltaessa. Sopimusvaltioiden tulisi varmistaa, että pakkosiirtolaiset saavat vaihtoehtoisen majoituksen mahdollisimman nopealla aikataululla, jotta voidaan varmistaa, ettei kouluja käytetä hätämajoitustiloina. Kun sään ääriolosuhteiden aiheuttamiin hätätiloihin reagoidaan alueilla, joissa on käynnissä aseellinen konflikti, sopimusvaltioiden tulisi varmistaa, etteivät koulut joudu aseellisten ryhmien toiminnan kohteeksi.
57. Sopimusvaltioiden tulisi tunnistaa ja huomioida ympäristön tilan heikkenemisestä lasten koulutukselle aiheutuvat suhteettomat epäsuorat ja seurannaisvaikutukset. Erityisesti tulee huomioida sukupuoleen perustuvat tilanteet, kuten koulunkäynnin lopettaminen kotioloihin ja talouteen kohdistuvan lisäpaineen takia ympäristön hätä- ja stressitilanteissa.

K. Vähemmistöryhmään tai alkuperäiskansaansa kuuluvan lapsen oikeudet (30 artikla)

58. Luonnon monimuotoisuuden katoaminen, saastuminen ja ilmastonmuutos vaikuttavat alkuperäiskansoihin kuuluviin lapsiin suhteellisesti enemmän kuin muihin. Sopimusvaltioiden tulisi harkita tarkkaan ympäristöhaittojen, esimerkiksi metsien tuhoutumisen vaikutuksia perinteisiin maankäytön tapoihin, kulttuuriin ja luonnonympäristön laatuun, kun varmistetaan alkuperäiskansojen lasten oikeus elämään, henkiinjäämiseen ja kehitykseen. Sopimusvaltioiden tulee ympäristöhaittoja, kuten ilmastonmuutoksen seurauksia torjuessaan ryhtyä toimenpiteisiin tehdäkseen merkityksellistä yhteistyötä alkuperäiskansoihin kuuluvien lasten ja perheiden kanssa. Alkuperäiskansojen kulttuurin ja perinnetiedon käsitteet tulee ottaa asianmukaisesti huomioon ja yhdistää ne ilmastonmuutoksen hillintä- ja sopeutumiskeinoihin. Alkuperäiskansojen yhteisöjen lapsiin kohdistuu erityisiä riskejä, mutta he voivat myös toimia opettajina ja neuvonantajina perinnetiedon soveltamisessa paikallisten vaaratekijöiden torjumiseen ja resilienssin parantamiseen, jos perinnetietoa siirretään ja sen soveltamista tuetaan. Vastaavia toimia olisi toteutettava sellaisten muihin

¹⁴ Taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien komitea, yleiskommentti 15 (2002) oikeudesta veteen, kohdat 12(c), 12(i) ja 16(b).

vähemmistöryhmiin kuin alkuperäiskansoihin kuuluvien lasten kohdalla, joiden oikeuksiin, elämäntapaan ja kulttuuri-identiteettiin kuuluu läheinen luontosuhde.

II Oikeus lepoon, leikkiin, vapaa-aikaan ja virkistystoimintaan (31 artikla)

59. Leikki ja virkistystoiminta ovat olennaisia lasten terveydelle ja hyvinvoinnille ja edistävät luovuuden, mielikuvituksen, itsevarmuuden ja pystyvyyden sekä fyysisten, sosiaalisten, kognitiivisten ja emotionaalisten vahvuuksien ja taitojen kehittymistä. Leikki ja virkistystoiminta edistävät kaikkia oppimisen osa-alueita. Ne ovat ensiarvoisen tärkeitä lapsen kokonaisvaltaiselle kehitykselle¹⁵ sekä tarjoavat lapsille tärkeitä mahdollisuuksia luonnonympäristöjen ja luonnon monimuotoisuuden tutkimiseen ja kokemiseen, mikä edistää mielenterveyttä ja hyvinvointia. Tämä myös edistää luonnonympäristön ymmärtämistä, arvostusta ja siitä huolehtimista.
60. Toisaalta turvattomat ja vaaralliset ympäristöt heikentävät sopimuksen 31 artiklan 1. kohdan mukaisten oikeuksien toteutumista ja aiheuttavat riskin lasten terveydelle, kehitykselle ja turvallisuudelle. Lapset tarvitsevat yhdenvertaisesti kaikille sopivia leikkipaikkoja, jotka ovat lähellä kotia ja joissa ei ole ympäristövaaroja. Ilmastonmuutoksen vaikutukset vaikeuttavat turvattomien ja vaarallisten ympäristöjen aiheuttamia haasteita, samalla kun ilmastonmuutokseen liittyvä perheiden taloudellinen stressi saattaa vähentää lasten käytettävissä olevaa aikaa ja mahdollisuuksia leikkiin, lepoon, vapaa-aikaan ja virkistystoimintaan.
61. Sopimusvaltioiden tulee ryhtyä tehokkaisiin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin ja muihin tarvittaviin toimiin varmistaakseen, että yhdenvertaisesti kaikki lapset voivat leikkiä ja osallistua virkistystoimintaan turvallisessa, puhtaassa ja terveellisessä ympäristössä, kuten luonnonympäristöissä, puistoissa ja leikkipaikoilla. Lasten mielipiteille tulisi antaa asianmukainen painoarvo julkisten tilojen suunnittelussa, sekä kaupungissa että maaseudulla, ja lasten hyvinvointia edistävät ympäristöt tulisi asettaa suunnittelussa etusijalle. Seuraavat näkökohdat tulisi huomioida: (a) Viheralueiden, laajojen avointen alueiden ja luonnonympäristöjen käyttö leikki- ja virkistystarkoitukseen tulee taata tarjoamalla turvallisista, edullisista ja esteettömiä liikennevälineitä, joilla ne ovat saavutettavissa. (b) Turvallisista paikallisympäristöistä tulee luoda vapaa-ajan leikkimiseen ja taata, ettei ympäristössä ole saasteita, vaarallisia kemikaaleja tai jätettä. (c) Tieliikenteen päästöjä tulee vähentää lähellä asuinalueita, kouluja ja leikkipaikkoja, muun muassa suunnittelemalla alueita, joilla etusija on lasten leikkimisellä, kävelyllä ja pyöräilyllä.
62. Sopimusvaltioiden tulisi säätää lakeja, antaa määräyksiä ja ohjeita sekä huolehtia niihin liittyvistä määrärahoista ja tehokkaista seuranta- ja täytäntöönpano-

¹⁵ Yleiskommentti nro 17 (2013) lapsen oikeudesta lepoon, vapaa-aikaan, leikkiin, virkistystoimintaan, kulttuurielämään ja taiteisiin, kohdat 9 ja 14(c).

mekanismeista, jotta voidaan varmistaa, että kolmannet osapuolet noudattavat sopimuksen 31 artiklaa. Tähän liittyy turvallisuusstandardien laatiminen kaikille leluille ja leikki- ja vapaa-ajan tiloille, erityisesti koskien myrkyllisiä aineita. Nämä koskevat yhtä lailla kaupunki- ja maaseutu ympäristöjä. Ilmastonmuutokseen liittyvien katastrofitilanteiden yhteydessä on ryhdyttävä toimenpiteisiin näiden oikeuksien palauttamiseksi ja suojaamiseksi, muun muassa perustamalla tai kunnostamalla turvallisia tiloja sekä kannustamalla leikkiin ja luovaan ilmaisuun, joiden avulla voidaan edistää resilienssiä ja psykologista toipumista.

III. Oikeus puhtaaseen, terveelliseen ja kestävään ympäristöön

63. Lapsella on oikeus puhtaaseen, terveelliseen ja kestävään ympäristöön. Oikeus käy ilmi sopimuksesta implisiittisesti ja yhdistyy suoraan ja erityisesti oikeuteen elämään, henkiinjäämiseen ja kehittymiseen, mikä on vahvistettu 6 artiklassa, sekä oikeuteen nauttia parhaasta mahdollisesta terveydentilasta, mihin sisältyy ympäristön saastumisen uhkien ja riskien huomiointi artiklassa 24 säädetyllä tavalla. Lisäksi oikeus liittyy 27 artiklan mukaiseen oikeuteen riittävään elintasoon ja 28 artiklan mukaiseen oikeuteen opetukseen sekä luonnonympäristön kunnioituksen edistämiseen, mistä säädetään 29 artiklassa.
64. Tämän oikeuden aineelliset elementit ovat lapsille erityisen tärkeitä, sillä niihin kuuluvat puhdas ilma, turvallinen ja vakaa ilmasto, terveet ekosysteemit ja luonnon monimuotoisuus, veden turvallisuus ja riittävyys, terveellinen ja kestävä ravinto sekä myrkyttömät ympäristöt.¹⁶
65. Komitean näkemyksen mukaisesti sopimusvaltioiden tulisi ryhtyä välittömästi seuraaviin toimiin, jotta tämä lasten oikeus toteutuu:
 - (a) Parantaa ilmanlaatua vähentämällä ilmansaasteita sekä ulkotiloissa että kotitalouksissa, jotta voidaan ehkäistä lapsikuolleisuutta, erityisesti alle viisivuotiaiden kuolleisuutta.
 - (b) Varmistaa turvallinen ja riittävä vedensaanti, sanitaatiojärjestelmät ja vesiekosysteemien terveys, jotta lasten sairastuminen veden välityksellä tarttuviin tauteihin voidaan estää.
 - (c) Siirtyä tuottamaan teollisessa maa- ja kalataloudessa terveellistä ja vastuullista ruokaa, jonka tarkoituksena on ehkäistä aliravitsemusta ja edistää lasten kasvua ja kehitystä.

¹⁶ Ks. [A/74/161](#), [A/75/161](#), [A/76/179](#), [A/HRC/40/55](#), [A/HRC/46/28](#) ja [A/HRC/49/53](#).

(d) Lopettaa vaiheittain ja oikeudenmukaisesti hiilen, öljyn ja maakaasun käyttö, varmistaa energianlähteiden oikeudenmukainen ja reilu siirtymä sekä sijoittaa uusiutuvaan energiaan, energian varastointiin ja energiatehokkuuteen, jotta ilmastonmuutosta voitaisiin hillitä.

(e) Turvata, suojella ja elvyttää luonnon monimuotoisuutta.

(f) Ehkäistä vesistöjen saastumista kieltämällä lasten terveydelle ja vesiekosysteemeille vaarallisten aineiden suorat ja epäsuorat päästöt vesistöihin.¹⁷

(g) Säädellä tarkasti lasten terveyteen haitallisesti vaikuttavien myrkkujen tuotantoa, myyntiä, käyttöä ja vapautumista ympäristöön ja tarpeen mukaan kieltää ne, erityisesti kun kyseessä ovat hermostomyrkyt.¹⁸

66. Menettelylliset seikat, kuten tiedon saatavuus, päätöksentekoon osallistuminen, lapsille soveltuvat oikeudenkäytön tavat ja tehokkaat oikeussuojakeinot ovat myös tärkeitä lapsille, jotta he voivat esimerkiksi koulutuksen avulla kyetä ajamaan omaa asiaansa ja vaikuttamaan tulevaisuuteensa.
67. Sopimusvaltioiden tulisi sisällyttää lapsen oikeus puhtaaseen, terveelliseen ja kestävään ympäristöön osaksi kansallista lainsäädäntöään ja tehdä tarvittavat lainsäädännön täytäntöönpanotoimet tarkoituksena vahvistaa vastuuvollisuuksia. Tämä oikeus tulisi sisällyttää kaikkeen lapsia koskevaan päätöksentekoon ja toimiin, mukaan lukien koulutusta, vapaa-aikaa, leikkiä ja viheralueiden käytettävyyttä koskevat toimintapolitiikat, lastensuojelu, lasten terveydenhuolto, siirtolaisuuspolitiikka sekä kansalliset viitekehykset sopimuksen toimeenpanolle.

IV. Yleiset täytäntöönpanotoimet (4 artikla)

A. Sopimusvaltioiden velvollisuus varmistaa oikeuksien kunnioittaminen, suojelu ja toteutuminen

68. Sopimusvaltioiden tulee varmistaa puhdas, terveellinen ja kestävä ympäristö, jotta lapsen oikeuksia kunnioitetaan ja suojellaan ja ne toteutuvat. Velvollisuus kunnioittaa lapsen oikeuksia edellyttää sopimusvaltioilta pidättäytymistä niiden loukkaamisesta ympäristöhaittoja aiheuttamalla. Sopimusvaltioiden on myös suojeltava lapsia muiden lähteiden ja kolmansien osapuolten aiheuttamilta ympäristöhaitoilta muun muassa sääntelemällä yritystoimintaa. Sopimusvaltioilla on velvollisuus estää ja korjata ympäristöhaittojen vaikutukset lapsen oikeuksiin myös silloin kun nämä haitat eivät ole ihmisten hallittavissa, esimerkiksi perustamalla kattavia varhaisia varoitusjärjestelmiä. Sopimusvaltioiden tulee ryhtyä välittömästi toimenpiteisiin täyttääkseen velvollisuutensa helpottaa, edistää ja taata lasten oikeuksien toteutuminen, mukaan

¹⁷ Yleissopimus Koillis-Atlantin merellisen ympäristön suojelusta, 2 artiklan kohta 2(a).

¹⁸ Katso [A/HRC/49/53](#).

- lukien oikeus puhtaaseen, terveelliseen ja kestävään ympäristöön. Esimerkkejä toimenpiteistä ovat puhtaaseen energiaan siirtyminen sekä sellaisten strategioiden ja ohjelmien hyväksyminen, joilla varmistetaan vesiresurssien kestävä käyttö.
69. Sopimusvaltioita koskee asianmukaisen huolellisuuden vaatimus, jonka mukaan niiden tulee tehdä tarvittavat ehkäisevät toimet lasten suojelemiseksi kohtuudella ennakoitavissa olevilta ympäristöhaitoilta ja oikeudenloukkauksilta ottaen asianmukaisesti huomioon ennalta varautumisen periaate. Tähän sisältyy toimintapolitiikkojen ja projektien ympäristövaikutusten arviointi, ennakoitavien haittojen tunnistaminen ja ehkäiseminen, haittojen lieventäminen, jos ne eivät ole ehkäistävissä, sekä oikea-aikaisten ja toimivien oikeussuojakeinojen tarjoaminen, jotta sekä ennakoitavat että toteutuneet haitat voidaan hyvittää.
 70. Sopimusvaltioilla on myös velvollisuus kunnioittaa, suojella ja toteuttaa lasten oikeuksia ympäristöasioissa. Velvollisuus kunnioittaa oikeuksia tarkoittaa, että sopimusvaltioiden tulee välttää kaikkia toimia, jotka rajoittaisivat lasten oikeutta ilmaista mielipiteensä ympäristöasioissa ja vaikeuttaisivat asianmukaisen ympäristötiedon saatavuutta. Sopimusvaltioiden tulee myös suojella lapsia ympäristöriskejä koskevalta väärältä tiedolta sekä väkivallan ja muiden kostotoimien uhalta. Velvollisuus varmistaa oikeuksien toteutuminen tarkoittaa, että sopimusvaltiot torjuvat yhteiskunnan kielteisiä asenteita koskien lasten oikeutta tulla kuulluksi ja edesauttavat lasten merkityksellistä osallistumista päätöksentekoon ympäristöasioissa.
 71. Sopimusvaltioiden on ryhdyttävä harkittuihin, täsmällisiin ja kohdennettuihin toimiin toteuttaakseen täysimääräisen ja tehokkaan lasten ympäristöoikeuksien nauttimisen, mukaan lukien heidän oikeutensa terveelliseen ympäristöön. Tähän sisältyy lainsäädännön kehittäminen, toimintapolitiikat, strategia ja suunnitelmat, jotka ovat tutkimukseen perustuvia ja asiaankuuluvien kansainvälisten suuntaviivojen mukaisia. Sopimusvaltioiden on lisäksi pidättäydyttävä taantumuksellisista toimenpiteistä, jotka suojaavat lapsia heikommin.
 72. Sopimusvaltioiden velvollisuus on osoittaa taloudellisia, inhimillisiä, teknologisia, institutionaalisia ja informatiivisia resursseja sekä luonnonvaroja lasten ympäristöoikeuksien toteuttamiseksi mahdollisimman täysimääräisesti käytettävissä olevien resurssien puitteissa ja tarvittaessa kansainvälisen yhteistyön puitteissa.¹⁹
 73. Niissä rajoissa kuin kansainvälisen oikeuden velvoitteet, mukaan lukien monenkeskiset ympäristösopimukset sallivat, sopimusvaltio voi käyttää harkintavaltaansa pyrkiessään järkevään tasapainoon asianmukaisen ympäristönsuojelutason ja muiden yhteiskunnallisten tavoitteiden saavuttamisen välillä käytössä olevien resurssien puitteissa. Lapsen oikeuksien sopimuksen velvoitteet rajoittavat kuitenkin sopimusvaltioiden liikkumavaraa. Lapset ovat huomattavasti aikuisia alttiimpia ympäristön tilan heikkenemisestä aiheutuville vakaville haitoille, mukaan lukien

¹⁹ Yleiskommentti nro 19 (2016) julkisesta budjetoinnista lasten oikeuksien toteuttamiseksi, kohta 75.

peruuntumattomat ja loppuelämän mittaiset seuraukset ja kuolema. Sopimusvaltioilla on korkeampi huolenpitovelvollisuus, joten niiden tulee asettaa ja toimeenpanna ympäristöstandardit, jotka suojelevat lapsia tällaisilta kohtuuttomilta ja pitkän aikavälin ongelmilta.²⁰

74. Sopimusvaltioiden tulisi varmistaa luotettavan, säännöllisesti päivitettävän ja eritellyn tiedon kerääminen ja ympäristöhaittojen tutkimus, koskien myös ilmastonmuutoksen riskejä ja tosiasiallisia vaikutuksia lasten oikeuksiin. Niihin tulisi sisältyä pitkittäistutkimuksiin perustuvaa tietoa ympäristöhaittojen vaikutuksista lasten oikeuksiin ja erityisesti vaikutuksista terveyteen, koulutukseen tai elintasoon eri elämänvaiheissa. Tällaista tietoa ja tällaisia tutkimuksia tulisi käyttää ympäristölainsäädännön, -toimintapolitiikkojen, -ohjelmien ja -suunnitelmien laadinnan ja arvioinnin pohjana kaikilla tasoilla, ja niiden tulee olla yleisesti saatavilla.

B. Lapsivaikutusten arviointi

75. Kaikki ympäristöasioihin liittyvä lainsäädäntö, toimintapolitiikat, projektit, sääntely, talousarviot ja päätökset sekä niitä koskevat ehdotukset vaativat huolellista lapsivaikutusten arviointia sopimuksen 3 artiklan 1. kohdan mukaisesti. Sopimusvaltioiden tulisi vaatia lapsivaikutusten arviointia mahdollisista suorista ja epäsuorista ympäristö- ja ilmasto-vaikutuksista, mukaan lukien rajat ylittävät, kumulatiiviset ja tuotanto- ja kulutusvaikutukset. Arviointi tulisi suorittaa sekä ennen toimeenpanoa että sen jälkeen.
76. Lapsivaikutusten arviointi voidaan suorittaa osana ympäristövaikutusten arviointia tai integroitua vaikuttavuusarviointia tai erillisenä arviointina. Siinä tulee joka tapauksessa ottaa erityisesti huomioon ympäristöpäätösten lapsia eriyttävä vaikutus, erityisesti pienten lasten ja muiden riskialttiissa asemassa olevien lasten kohdalla, sekä kaikki yleissopimuksen asiaan liittyvät oikeudet, mukaan lukien lyhyen, keskipitkän ja pitkän aikavälin vaikutukset sekä kokonais- ja peruuttamattomat vaikutukset, yhteis- ja kumuloituvat vaikutukset ja lapsuuden eri vaiheisiin kohdistuvat vaikutukset. Jos esimerkiksi sopimusvaltiolla on merkittävää fossiilisten polttoaineiden tuotantoa, niihin liittyvien päätösten sosiaaliset ja taloudelliset vaikutukset lapsiin tulee arvioida.
77. Lapsivaikutusten arviointi tulisi suorittaa päätöksentekoprosessin mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, päätöksenteon ratkaisevissa vaiheissa ja toteutettujen toimien seurannassa. Lasten tulisi osallistua arviointiprosessiin ja heidän näkemyksilleen, samoin kuin toimialan ammattilaisten näkemyksille, tulisi antaa asianmukainen painoarvo. Tulokset tulisi julkaista lapsiystävällisessä muodossa ja lasten puhumalla kielellä.

²⁰ [A/HRC/37/58](#), kohdat 56–57.

C. Lasten oikeudet ja yrityssektori

78. Yrityksillä on vastuu kunnioittaa ympäristöön liittyviä lasten oikeuksia. Valtioiden velvollisuus on suojella lapsia kolmansien osapuolten, kuten yritysten aiheuttamilta oikeudenloukkauksilta.²¹
79. Yritystoiminta on merkittävä ympäristövahinkojen syy ja aiheuttaa näin osaltaan lasten oikeuksien loukkauksia. Ympäristövahingot johtuvat esimerkiksi vaarallisten ja myrkyllisten aineiden tuotannosta, käytöstä, päästöistä ja hävittämisestä, fossiilisten polttoaineiden alkutuotannosta ja polttamisesta, teollisuuden aiheuttamasta veden ja ilman saastumisesta sekä luonnolle haitallisesta maa- ja kalataloustoiminnasta. Yritykset aiheuttavat merkittävästi kasvihuonekaasupäästöjä, jotka vaikuttavat haitallisesti lasten oikeuksien toteutumiseen ja aiheuttavat oikeudenloukkauksia pitkällä ja lyhyellä aikavälillä ilmastomuutoksen seurauksiin liittyen. Yritystoiminta ja sen seuraukset saattavat heikentää lasten ja heidän perheidensä mahdollisuuksia sopeutua ilmastomuutoksen vaikutuksiin, jos esimerkiksi maaperä on köyhtynyt, mikä pahentaa ilmastostressiä. Sopimusvaltioiden tulee vahvistaa lasten oikeuksien toteutumista jakamalla tietoa olemassa olevista teknologioista ja mahdollistamalla niiden käyttöä sekä vaikuttamalla yritystoimintaan ja arvoketjuihin ehkäistäkseen ja hillitäkseen ilmastomuutoksen vaikutuksia ja auttaakseen ilmastomuutokseen sopeutumisessa.
80. Sopimusvaltioiden velvollisuutena on varmistaa, että yritykset kunnioittavat lasten oikeuksia, tehokkaasti, lapset huomioon ottaen lainsäädännön, säätelyn, toimeenpanon ja politiikan keinoin ja tekemällä tarvittavia oikaisu-, seuranta-, koordinointi-, yhteistyö- ja tietoisuuden lisäämisen toimia. Valtioiden tulisi edellyttää yrityksiltä asianmukaisia huolellisuustoimia, joilla tunnistetaan, ehkäistään, hillitään ja otetaan huomioon yrityksen ympäristövaikutukset ja niistä seuraavat vaikutukset lasten oikeuksiin. Tällaiset asianmukaisen huolellisuustoimet ovat riskiperusteinen lähestymistapa, jossa keskitytään vakavien ja todennäköisten ympäristöhaittojen riskeihin ja kiinnitetään erityistä huomiota riskeihin, jotka kohdistuvat tiettyihin lapsiryhmiin, kuten työssäkäyviin lapsiin. Jos lapset todetaan tällaisten haittojen uhreiksi, vaaditaan välittömiä toimia, jotta voidaan ehkäistä lisähaitat heidän terveydelleen ja kehitykselleen ja jotta jo aiheutuneet vahingot voidaan korjata ajoissa ja tehokkaasti.
81. Komitea suosittelee yrityksille huolellisuustoimien suunnittelemista yhdessä sidosryhmiensä kanssa ja lasten osallistamista tähän prosessiin, jossa lapsivaikutusten arviointi sisällytetään osaksi yritystoimintaa. Markkinointistandardien tulee varmistaa, etteivät yritykset johdata kuluttajia ja etenkin lapsia harhaan viherpesun tai viherkiillotuksen keinoin eli esittelemällä keksittyjä tai vääristettyjä ympäristöhaittojen ehkäisy- tai hillintäkeinoja.

²¹ Yleiskommentti nro 16 (2013) sopimusvaltioiden velvoitteista, jotka koskevat yritystoiminnan vaikutusta lasten oikeuksiin, kohdat 28, 42 ja 82.

D. Oikeussuojan saatavuus ja oikeussuojakeinot

82. Tehokkaita oikeussuojakeinoja tulisi olla saatavilla rikkomusten hyvittämiseksi ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden edistämiseksi.²² Lapset ovat olleet etujoukoissa monissa ympäristöä ja ilmastonmuutosta koskevissa tapauksissa, ja heidät tunnustetaan sopimuksen nojalla oikeudenhaltijoiksi. Silti lasten asema edelleen estää heitä saavuttamasta oikeudellista asemaa monissa sopimusvaltioissa ja vähentää näin heidän mahdollisuuksiaan vaatia oikeuksiaan ympäristöasioissa.
83. Sopimusvaltioiden tulisi varmistaa oikeussuojakeinojen saatavuus lapsille, mukaan lukien valitusmekanismit, jotka on suunnattu lapsille ja jotka huomioivat sukupuolen ja vammaisuuden. Tällaiset tehokkaat valitusmekanismit auttavat vahvistamaan lasten osallisuutta, ja ne voivat olla oikeudellisia, tuomioistuintyyppisiä ja muita kuin oikeudellisia mekanismeja, esimerkiksi lapsilähtöisiä kansallisia ihmisoikeustoimijoita, jotka käsittelevät ympäristöoikeuksien loukkauksia. Tähän kuuluu myös niiden esteiden poistaminen, jotka estävät lapsia nostamasta oikeusjuttuja itse, lasten oikeudellista asemaa koskevien sääntöjen mukauttaminen ja kansallisten ihmisoikeustoimielinten valtuuttaminen käsittelemään lasten valituksia.
84. Mekanismeja tulisi olla saatavilla välitöntä tai ennakoitavaa haittaa koskeville valituksille ja lasten oikeuksien nykyisiä tai jo tapahtuneita loukkauksia koskeville valituksille. Valtioiden tulisi varmistaa, että mekanismit ovat yhdenvertaisesti kaikkien niiden tuomiovaltaan kuuluvien lasten käytettävissä. Lisäksi tulee huomioida myös valtion rajojen ulkopuolella asuvat lapset, joihin sopimusvaltion toimet tai niiden laiminlyönti vaikuttavat.
85. Sopimusvaltioiden tulisi mahdollistaa yhteiset valitukset, kuten ryhmäkanteet ja yleisen edun nimissä nostetut kanteet²³ sekä pidentää lasten oikeuksien ympäristöhaittoista johtuvien loukkausten vanhentumisaikoja.
86. Ympäristöhaittatapausten monimutkaisuus, joka johtuu rajat ylittävistä vaikutuksista sekä syy-yhteyksistä ja kumulatiivisista vaikutuksista, edellyttää toimivaa oikeudellista edustusta. Oikeudenkäynnit voivat venyä, ja ylikansalliset elimet yleensä vaativat, että kotimaiset oikeussuojakeinot on käytetty loppuun ennen kuin niille voi tehdä valituksen. Lapsilla tulisi olla mahdollisuus saada ilmaista oikeudellista ja muuta apua, kuten oikeusapua ja tehokas oikeudellinen edustus, ja heille tulee antaa mahdollisuus tulla kuulluksi kaikissa heitä koskevissa oikeus- ja hallinnollisissa prosesseissa. Sopimusvaltioiden tulisi harkita asianmukaisia lisätoimia, joilla pienennetään oikeussuojakeinoista lapsille aiheutuvia kustannuksia, esimerkiksi suojaaminen oikeuden-

²² Yleiskommentti nro 5 (2003) Lapsen oikeuksien yleissopimuksen yleiset täytäntöönpanotoimenpiteet, kohta 24; Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus, 2 artiklan kohta 3.

²³ Yleiskommentti nro 16 (2013), kohta 68; yleiskommentti nro 25 (2021), kohta 44.

käyntikulujen maksuvelvollisuudelta. Näin voidaan rajoittaa lapsille aiheutuvaa taloudellista riskiä, kun he nostavat ympäristöä koskevia juttuja yleisen edun nimissä.

87. Sopimusvaltioiden tulisi tarkastella eri vaihtoehtoja poistaa lapsikantajilta raskas todistustaakka syy-yhteyden osoittamiseksi, kun muuttujia on paljon ja tieto on puutteellista. Tämä parantaisi vastuuvollisuuden ja lasten oikeussuojan toteutumista ympäristöasioissa.
88. Lapsilla voi olla erityisiä vaikeuksia käyttää muutoksenhakekeinoja tapauksissa, joissa mukana olevat liikeyritykset aiheuttavat tai mahdollistavat heidän oikeuksiensa loukkaamisen, erityisesti silloin, kun vaikutukset ovat rajat ylittäviä tai maailmanlaajuisia. Sopimusvaltioilla on vastuu tarjota oikeudellisia ja muita mekanismeja, jotka mahdollistavat tehokkaiden muutoksenhakekeinojen käyttämisen tapauksissa, joissa liikeyritykset ovat loukanneet lasten oikeuksia. Tämä käsittää myös ylikansallisen toiminnan, jos sopimusvaltion ja kyseisten toimien välillä on kohtuudella todettavissa oleva yhteys. Kansainvälisten standardien mukaisesti yritysten odotetaan tarjoavan tehokkaat valitusmenettelyt lapsille, jotka ovat joutuneet oikeudenloukkauksien kohteiksi, tai osallistuvan tällaisten luomiseen. Sopimusvaltioiden tulisi myös varmistaa sääntelyviranomaisten käytettävyyden, valvoa väärinkäytöksiä ja tarjota riittävät muutoksenhakekeinot lasten oikeuksien loukkauksiin, jotka liittyvät ympäristövahinkoihin.
89. Asianmukaisia korjaustoimia ovat ennalleen palauttaminen, riittävä korvaus, hyvitys, kuntoutus ja tilanteen toistumisen estäminen, mikä koskee sekä ympäristöä että loukkauksen kokeneita lapsia. Lääketieteellistä ja psykologista apua tulee tarjota osana korjaustoimia. Korjaustoimissa tulisi ottaa huomioon, että lapset ovat erityisen haavoittuvia ympäristön tilan heikkenemisen vaikutuksille huomioiden myös vahinkojen mahdollinen peruuttamaton tai elinikäinen luonne. Korjaustoimien tulisi olla nopeita, jotta voidaan rajoittaa meneillään olevia ja tulevia loukkauksia. Uudenlaisten korjaustoimien käyttöä suositellaan. Tällaisia voivat olla esimerkiksi määräykset perustaa sukupolvien välisiä komiteoita, joissa lapset ovat aktiivisia osallistujia ja jotka määrittävät ja valvovat nopeita keinoja hillitä ilmastonmuutoksen vaikutuksia ja sopeutua niihin.
90. Kansainvälisten ja alueellisten ihmisoikeusmekanismien tulisi olla saatavilla, muun muassa ratifioimalla valitusmenettelyä koskeva valinnainen pöytäkirja. Tieto tällaisista mekanismeista ja niiden käyttämisestä tulisi saattaa laajasti lasten, vanhempien, huoltajien sekä lasten kanssa ja lasten hyväksi työskentelevien tietoon.

E. Kansainvälinen yhteistyö

91. Sopimusvaltioilla on velvollisuus toimia kansainvälisessä yhteistyössä yhdessä ja erikseen lasten oikeuksien kunnioittamiseksi, suojelemiseksi ja toteuttamiseksi. Yleis-sopimuksen 4 artiklassa painotetaan, että yleissopimuksen täytäntöönpanoon

tarvitaan maailman valtioiden yhteistoimintaa,²⁴ ja yleissopimuksessa vahvistettujen lapsen oikeuksien täysimääräinen toteutuminen riippuu osin sopimusvaltioiden vuorovaikutuksesta. Ilmastonmuutos, saastuminen ja luonnon monimuotoisuuden tuhoutuminen ovat selvästi kiireellisiä esimerkkejä lasten oikeuksiin kohdistuvista globaaleista uhkista, jotka edellyttävät sopimusvaltioiden yhteistyötä ja kaikkien maiden mahdollisimman laajaa yhteistoimintaa sekä niiden osallistumista tehokkaihin ja tarkoituksenmukaisiin kansainvälisiin toimiin.²⁵ Sopimusvaltioiden kansainvälisen yhteistyön velvoitteet riippuvat osin kunkin valtion tilanteesta. Ilmastonmuutoksen yhteydessä tällaisia velvoitteita ohjataan asianmukaisesti ottamalla huomioon historialliset ja nykyiset kasvihuonekaasujen päästömäärät ja yhteisten mutta eriytyneiden vastuiden käsite sekä kunkin sopimusvaltion valmiudet, huomioiden erilaiset kansalliset olosuhteet.²⁶ Samanaikaisesti kehittyneiltä mailta tarvitaan teknistä ja rahallista apua kehittyville maille yleissopimuksen 4 artiklan mukaisesti. Sopimusvaltioiden tulisi tehdä kansainvälistä yhteistyötä varmistaakseen, että lasten oikeuksia ja ympäristöä koskevien huolellisuusvelvoitteiden (due diligence) kehittämistä ja täytäntöönpanoa koskevat standardit ovat yhdenmukaisia. Standardeilla kehitetään ja toimeenpannaan lasten oikeuksien ja ympäristön asianmukaisen huolellisuuden menetelmiä.

92. Yleensä kehittyneet sopimusvaltiot ovat sitoutuneet tukemaan toimia, joilla vastataan risteäviin maailmanlaajuisiin ympäristöhaasteisiin kehittyvissä maissa helpottamalla siirtymää vihreään teknologiaan ja osallistumalla ympäristötoimien rahoittamiseen kansainvälisten ilmaston ja luonnon monimuotoisuuden rahoitustavoitteiden mukaisesti. Yleissopimuksen tulisi olla keskeinen peruste maailmanlaajuisessa ympäristöpäätöksenteossa, myös sopimusvaltioiden kansainvälisissä hillintä-, sopeutumis-, menetyks- ja vahinkostrategioissa.²⁷ Avunantajavaltioiden ympäristöohjelmien tulisi perustua oikeuksiin, kun taas kansainvälistä ympäristörahoitusta ja -avustusta saavien maiden tulisi harkita avun kohdentamista merkittävältä osin lapsille suunnattuihin ohjelmiin. Toteutusohjeet tulisi tarkistaa ja päivittää niin, että sopimusvaltioiden lasten oikeuksia koskevat velvoitteet huomioidaan.
93. Sopimusvaltioiden tulisi varmistaa, että kansainvälisten ympäristöalan rahoitusmekanismien ja järjestöjen tukemat ympäristötoimet kunnioittavat, suojelevat ja pyrkivät ennakoivasti toteuttamaan lasten oikeuksia. Sopimusvaltioiden tulee sisällyttää toimintaansa standardit ja menettelyt, joilla voidaan arvioida lapsiin kohdistuvan haitan riski uusien ympäristöprojektien suunnittelu- ja toteutusvaiheessa ja ryhtyä tarvittaviin toimiin, jotta haittojen riskiä voidaan vähentää sopimuksen ja sen valinnaisten pöytäkirjojen mukaisesti. Sopimusvaltioiden tulisi tehdä yhteistyötä tukeakseen tässä yhteydessä sellaisten toimintamenettelyjen ja mekanismien perustamista ja

²⁴ Yleiskommentti nro 5 (2003), kohta 60.

²⁵ Ilmastonmuutosta koskeva YK:n puitesopimus, johdanto-osa; YK:n ihmisoikeusneuvoston päätökset 26/27 ja 29/15.

²⁶ Ilmastonmuutosta koskeva YK:n puitesopimus, johdanto-osa ja 3 artiklan kohta 1; Pariisin sopimus, 2 artiklan kohta 2; YK:n ihmisoikeusneuvoston päätökset 26/27 ja 29/15.

²⁷ Ilmastonmuutosta koskeva YK:n puitesopimus, 4 artiklan kohta 5; Pariisin sopimus, 9 artiklan kohta 1.

toteutusta, joilla taataan pääsy tehokkaisiin oikeussuojakeinoihin lasten oikeuksien loukkaustilanteissa.

94. Sopimusvaltioiden tulisi tehdä vilpitöntä yhteistyötä sellaisten maailmanlaajuisten keinojen luomiseksi ja rahoittamiseksi, jotka keskittyvät haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten kokemuksiin ympäristöhaittoihin, erityisesti huomioiden lasten oikeuksien suojeleminen, sillä lapset ovat ympäristöuhkien suhteen erityisen haavoittuvassa asemassa. Lisäksi tulee ottaa huomioon sekä äkilliset että pitkän aikavälin vakavat ilmastovaikutukset lapsiin, heidän yhteisöihinsä ja maihinsa. Sopimusvaltioiden tulisi tehdä yhteistyötä panostaessaan konfliktien ehkäisyyn ja rauhan säilyttämiseen. Se auttaa vähentämään lapsia uhkaavia ympäristöhaittoja, joita aseelliset konfliktit aiheuttavat. Lasten näkemykset tulee ottaa huomioon myös rauhanpalauttamis- ja -rakentamistoimissa.

V. Ilmastonmuutos

A. Hillitseminen

95. Komitea vaatii kaikkia sopimusvaltioita ryhtymään kiireellisesti yhteisiin toimiin, joilla pyritään hillitsemään kasvihuonekaasupäästöjä valtioiden ihmisoikeusvelvoitteiden mukaisesti. Erityisesti entisten ja nykyisten suurimpien päästöjen aiheuttajien tulisi ottaa johtava rooli päästöjen vähentämistoimissa.
96. Kansainvälisiin sitoumuksiin nähden riittämättömät maapallon keskilämmön nousun rajoitustoimet altistavat lapset jatkuville ja nopeasti lisääntyville haitoille, jotka johtuvat kasvihuonekaasujen pitoisuuksien noususta ja siitä aiheutuvasta ilmaston lämpenemisestä. Tutkijat varoittavat kriittisistä pisteistä, joiden ylittämisen jälkeen tiettyjä seuraamuksia ei voi enää pysäyttää. Ne aiheuttavat lasten oikeuksille vakavia ja tuntemattomia uhkia. Tarvitaan kiireellisiä ja kunnianhimoisia toimia, jotta kasvihuonekaasujen pitoisuus ilmakehässä saadaan laskuun, eikä tutkijoiden kuvaamia kriittisiä pisteitä saavuteta.
97. Ilmastonmuutoksen hillintätavoitteiden ja -toimien tulisi perustua parhaaseen käytettävissä olevaan tieteelliseen tietoon, ja niitä tulisi arvioida säännöllisesti, jotta varmistetaan polku hiilidioksidipäästöttömyyteen viimeistään vuoteen 2050 mennessä tavalla, joka ehkäisee lapsille aiheutuvaa haittaa. Hallitustenvälinen ilmastonmuutospaneeli IPCC on todennut, että ilmastonmuutoksen hillintä vaatii välittömiä toimia, jotta maapallon keskilämpötilan nousu saadaan rajoitettua alle 1,5 asteeseen verrattuna esiteolliseen aikaan. Ilmastonmuutospaneelin mukaan kansainvälinen yhteistyö, yhdenvertaisuus ja oikeusperustainen lähestymistapa ovat ensisijaisen tärkeitä kunnianhimoisten ilmastonmuutoksen hillintätavoitteiden saavuttamiseksi.²⁸

²⁸ Ks. <https://www.ipcc.ch/assessment-report/ar6/>

98. Kun määritellään ilmastonmuutoksen hillintätoimia yleissopimuksen valossa ja huomioidaan tarve ehkäistä ja tarttua niiden mahdollisiin haittavaikutuksiin, sopimusvaltioiden tulisi ottaa huomioon seuraavat seikat:

(a) Hillintätavoitteista ja -toimista tulisi käydä selvästi ilmi, kuinka ne kunnioittavat, suojelevat ja toteuttavat sopimuksen mukaisia lasten oikeuksia. Sopimusvaltioiden tulisi avoimesti ja selvästi keskittyä lasten oikeuksiin, kun kansallisella tasolla määritettäviä kannanottoja valmistellaan, niistä kerrotaan ja niitä päivitetään.²⁹ Velvoite koskee myös muita prosesseja, kuten joka toinen vuosi julkaistavia avoimuusraportteja, kansainvälisiä arviointeja ja tarkastuksia sekä kansainvälisiä kuulemisia ja analyysyjä.³⁰

(b) Sopimusvaltiolla on yksilöllinen vastuu ilmastonmuutoksen hillitsemisestä siten, että ne täyttävät yleissopimuksen ja kansainvälisen ympäristölainsäädännön mukaiset velvoitteensa. Näihin lukeutuu Pariisin sopimuksen sitoumus pysäyttää maapallon lämpötilan nousu selvästi alle kahteen asteeseen esiteolliseen aikaan verrattuna ja pyrkiä rajoittamaan lämpötilan nousu 1,5 asteeseen esiteolliseen aikaan verrattuna vuoteen 2030 mennessä.³¹ Hillintätoimien tulisi vastata kunkin sopimusvaltion oikeudenmukaista osuutta maailmanlaajuisen ilmastonmuutoksen hillitsemisestä huomioiden kokonaisvähennykset, jotka ovat tarpeen lasten oikeuksien suojelemiseksi jatkuvilta ja entistä vakavammilta loukkauksilta. Kunkin sopimusvaltion erikseen ja sopimusvaltioiden yhdessä tulisi jatkuvasti vahvistaa ilmastositoumuksiaan, korkeimman mahdollisen tavoitteen ja yhteisten mutta eriytettyjen vastuidensa ja valmiuksiensa mukaisesti. Korkean tulotason sopimusvaltioiden tulisi jatkossakin johtaa toimia sitoutumalla koko talouden laajuisiin ehdottomiin päästövähennystavoitteisiin, ja kaikkien sopimusvaltioiden tulisi tehostaa hillintäkeinojaan omien kansallisten olosuhteidensa mukaisesti tavoin, jotka suojaavat lasten oikeuksia mahdollisimman laajasti.³²

(c) Hillintätoimien jatkumon ja päivitettyjen sitoumusten olisi heijastettava sopimusvaltioiden toimia ajan mittaan.³³ Tällöin on pidettävä mielessä, että ilmastonmuutokatastrofin ehkäisyn ja lasten oikeuksien loukkausten aikaikkuna on lyhyempi ja vaatii välittömiä toimia.

(d) Lyhyellä aikavälillä hillintätoimissa tulisi huomioida, että jos hidastetaan nopeaa fossiilisista polttoaineista luopumista, se johtaa korkeampiin kumulatiivisiin päästöihin ja siten suurempiin ennakoitaviin haittoihin lasten oikeuksien toteutumiseksi.

²⁹ Pariisin sopimus, 4 artiklan kohta 2.

³⁰ Emt., 14 artiklan kohta 4.

³¹ Emt., 2 artiklan kohta 1(a), *Sacchi ja muut v. Argentiina* ([CRC/C/88/D/104/2019](#)), kohta 10(6). Ks. myös *Sacchi ja muut v. Brasilia* ([CRC/C/88/D/105/2019](#)), *Sacchi ja muut v. Ranska* ([CRC/C/88/D/106/2019](#)) ja *Sacchi ja muut v. Saksa* ([CRC/C/88/D/107/2019](#)) ja *Sacchi ja muut v. Turkki* ([CRC/C/88/D/108/2019](#)).

³² Pariisin sopimus 4 artiklan kohta 4.

³³ Emt., 3 artikla ja 4 artiklan kohta 3.

(e) Hillintätoimissa ei voida luottaa siihen, että kasvihuonekaasut voidaan tulevaisuudessa poistaa ilmakehästä teknologialla, jonka toimivuutta ei ole vielä todistettu. Sopimusvaltioiden tulisi laittaa etusijalle nopeat ja tehokkaat päästöjen hillintäkeinot nyt, jotta lapset voivat nauttia oikeuksistaan täysimääräisesti mahdollisimman lyhyellä viiveellä ja jotta peruuttamaton luontotuho voitaisiin välttää.³⁴

99. Sopimusvaltioiden tulisi lopettaa julkisten tai yksityisten toimijoiden tukeminen, jos nämä sijoittavat toimiin ja infrastruktuuriin, jotka eivät ole yhdenmukaisia kasvihuonekaasupäästöjen alentamistavoitteiden kanssa. Tämä on hillintätoimi, jonka tarkoituksena on ehkäistä tulevia vahinkoja ja uhkia.
100. Kehittyneiden maiden tulisi auttaa kehittyviä maita hillintätoimien suunnittelussa ja toimeenpanossa, jotta haavoittuvassa asemassa olevia lapsia voidaan auttaa. Apuun voisi liittyä taloudellisen ja teknisen asiantuntemuksen ja tiedon tarjoaminen sekä muita valmiuksia kehittäviä toimia, jotka tähtäävät erityisesti ilmastonmuutoksen lapsille aiheuttamien haittojen ehkäisyyn.³⁵

B. Sopeutuminen

101. Ilmastonmuutoksen vaikutukset lasten oikeuksiin kasvavat jatkuvasti. Tarvitaan siis kiireellisesti lisää kohdennettuja, lapsiystävällisiä, sukupuolen ja mahdolliset vammat huomioivia, osallistavia sopeutumistoimia ja niiden resursointia. Sopimusvaltioiden tulisi tunnistaa ilmastonmuutokseen liittyvä lasten haavoittuva asema välttämättömien palveluiden saatavuuden, laadun, yhdenvertaisuuden ja kestävyuden osalta. Tällaisia palveluita ovat muun muassa vesi ja sanitaatio, terveydenhuolto, suojeleminen, ravitsemus ja koulutus. Sopimusvaltioiden tulisi kehittää oikeudellisten ja instituutionaalisten puitteidensa ilmastoresilienssiä ja varmistaa, että niiden kansalliset sopeutumis suunnitelmat ja olemassa olevat sosiaali-, ympäristö- ja budjettipolitiikat huomioivat ilmastonmuutoksen riskitekijät auttaen valtioiden lainkäyttövallan piirissä olevia lapsia sopeutumaan ilmastonmuutoksen seurauksiin, jotka eivät ole vältettävissä. Esimerkkejä tällaisista toimista ovat lastensuojelujärjestelmien vahvistaminen riskialttiissa yhteyksissä, veden, viemäroinnin ja terveydenhuollon riittävän saatavuuden takaaminen sekä kouluympäristöjen turvallisuus ja sosiaalisten turvaverkkojen ja suojeleminen vahvistaminen, samalla kun lasten oikeus elämään, henkiinjäämiseen ja kehittymiseen asetetaan etusijalle. Myös terveillä ekosysteemeillä ja luonnon monimuotoisuudella on tärkeä osa ilmastoresilienssin tukemisessa ja katastrofien uhkan ehkäisyssä.
102. Lasten mielipiteille tulisi antaa asianmukainen painoarvo sopeutumistoimissa, joihin kuuluvat myös katastrofiuhkan pienentäminen sekä valmius-, reagointi- ja palautumistoimet. Lapsille tulisi tarjota välineitä ymmärtää ilmastoon liittyvien päätösten

³⁴ Ilmastonmuutosta koskeva YK:n puitesopimus, 4 artiklan kohdat 1(h–j) ja 2(b); Pariisin sopimus, johdanto-osa ja 4 artiklan kohta 8, 12 artikla ja 13 artikla.

³⁵ Pariisin sopimus, 13 artiklan kohta 9.

vaikutukset heidän oikeuksiinsa ja tarjota tilaisuuksia osallistua päätöksentekoprosesseihin merkityksellisellä ja tehokkaalla tavalla. Sopeutumistoimien suunnittelun ja toimeenpanon ei tulisi syrjiä korkeamman riskin lapsiryhmiä, kuten nuoria lapsia, tyttöjä, vammaisia lapsia, siirtolaislapsia, alkuperäiskansoihin kuuluvia lapsia tai köyhydessä tai aseellisten konfliktien keskellä eläviä lapsia. Sopimusvaltioiden tulisi ryhtyä lisätoimiin, joilla voidaan varmistaa, että haavoittuvassa asemassa olevat lapset, joihin ilmastonmuutos vaikuttaa, voivat nauttia oikeuksistaan ja heidän haavoittuvuutensa syihin puututaan.

103. Sopeutumistoimilla tulisi pyrkiä vähentämään sekä lyhyen että pitkän aikavälin vaikutuksia, esimerkiksi tukemalla elinkeinoja, turvaamalla kouluja ja kehittämällä kestäviä vesihuoltojärjestelmiä. Lapsen oikeutta elämään ja terveyteen tulee suojella välittömiltä vaaroilta, kuten sään ääri-ilmiöiltä, mihin tarvitaan erityisiä toimia, esimerkiksi varhaisten varoitusjärjestelmien luomista ja infrastruktuurin fyysisen turvallisuuden ja kestävyuden parantamista. Tämä koskee myös koulu-, vesi- ja sanitaatiojärjestelmien sekä terveydenhuollon infrastruktuureja, jotta ilmastonmuutokseen liittyvien vaarojen uhkaa voidaan pienentää. Sopimusvaltioiden tulee ottaa käyttöön toimintasunnitelmia hätätilanteiden varalle, kuten toimia kattavien varhaisten varoitusjärjestelmien rakentamiseksi, humanitäärisen avun tarjoamiseksi ja ruoan, veden ja sanitaatiojärjestelmän takaamiseksi kaikille. Kun sopeutumistoimia laaditaan, tulee ottaa huomioon myös asiaankuuluvat kansalliset ja kansainväliset standardit, kuten ne, jotka sisältyvät Sendain kehukseen katastrofiriskien vähentämiseksi 2015–2030. Sopeutumisen kehysten tulee huomioida ilmastonmuutoksen aiheuttama siirtolaisuus ja pakkosiirtolaisuus ja sisältää lausekkeet, joilla varmistetaan lapsilähtöinen lähestymistapa näissä olosuhteissa. Ilmastonmuutoksen aiheuttamat välittömät uhat, kuten sään ääriolosuhteet, ovat tilanteita, joissa sopimusvaltioiden tulee varmistaa kaiken tiedon välitön levittäminen niin, että lasten, huoltajien ja yhteisöjen on mahdollista suojautua. Sopimusvaltioiden tulee vahvistaa lasten ja heidän yhteisöjensä tietoisuutta katastrofiriskien vähentämisen ja ennaltaehkäisyn toimista.

C. Menetykset ja vahingot

104. Pariisin sopimuksessa osapuolet huomioivat ilmastonmuutoksen haittavaikutusten aiheuttamien menetysten ja vahinkojen ehkäisemisen, minimoinnin ja niihin reagoinnin tärkeyden. Ihmisoikeusnäkökulmasta ilmastonmuutoksen haitalliset vaikutukset ovat johtaneet merkittäviin menetyksiin ja vahinkoihin erityisesti kehittyvässä maailmassa.
105. Lapsiin ja heidän oikeuksiinsa ilmastonmuutoksen aiheuttamat menetykset ja vahingot vaikuttavat sekä suoraan että välillisesti. Suorat vaikutukset tarkoittavat äkillisistä sään ääri-ilmiöistä, kuten tulvista ja rankkasateista, ja pitkän aikavälin tilanteista, esimerkiksi kuivuudesta, aiheutuvia lapsen oikeuksien sopimuksen loukkauksia. Välilliset vaikutukset voivat olla tilanteita, joissa sopimusvaltiot, yhteisöt ja vanhemmat joutuvat kohdentamaan resurssinsa toisin kuin alun perin on suunniteltu,

esimerkiksi siirtäen varoja koulutuksesta ja terveydenhuollosta ympäristökriisin ratkaisemiseen.

106. Tässä suhteessa on ensiarvoisen tärkeää huomioida menetykset ja vahingot ilmasto- toimien kolmantena pilarina yhdessä ilmastonmuutoksen hillinnän ja siihen sopeutu- misen kanssa. Sopimusvaltioita pyydetään huomioimaan, että ihmisoikeusnäkökul- masta menetykset ja vahingot liittyvät läheisesti oikeuteen oikeussuojakeinoihin ja oikaisun periaatteeseen, johon sisältyy korjaaminen, korvaus ja kuntoutus.³⁶ Sopimus- valtioiden tulee ryhtyä toimiin, myös kansainvälisen yhteistyön kautta, tarjotakseen taloudellista ja teknistä apua korvatakseen menetykset ja vahingot, jotka vaikuttavat sopimukseen sisältyvistä oikeuksista nauttimiseen.

D. Yritystoiminta ja ilmastonmuutos

107. Sopimusvaltioiden tulee ryhtyä kaikkiin tarvittaviin asianmukaisiin ja kohtuullisiin keinoihin suojatakseen lasten oikeuksia ilmastonmuutoksesta aiheutuvilta haitoilta, jotka ovat yritystoiminnan seurausta tai sen pahentamia. Yritysten vastuulla puoles- taan on kunnioittaa lasten oikeuksia ilmastonmuutoksen yhteydessä. Sopimusvaltioi- den tulee varmistaa, että yritykset vähentävät päästömääriään nopeasti, ja niiden tu- lee velvoittaa yritykset, mukaan lukien rahoituslaitokset, toteuttamaan ympäristövai- kutusten arviointeja ja lasten oikeuksia koskevia asianmukaisia huolellisuusvelvoite- menettelyjä (due diligence). Tarkoituksena on varmistaa, että yritykset tunnistavat ilmastonmuutoksen mahdolliset ja jo toteutuneet, lasten oikeuksia loukkaavat haitta- vaikutukset, myös tuotannon ja kulutuksen vaikutukset ja yrityksen arvoketjun ja maailmanlaajuisten toimintojen haittavaikutukset. Yritysten tulee ehkäistä ja lieven- tää näitä vaikutuksia sekä ottaa vastuu toimista niitä vastaan.³⁷
108. Kotivaltioilla on velvollisuus ryhtyä toimiin, kun yritysten ylikansalliseen toimintaan liittyy haittoja ja ilmastonmuutokseen liittyviä riskejä lasten oikeuksien loukkauksille, jos valtion ja kyseisen toiminnan välillä on kohtuudella todettavissa oleva yhteys. Oi- keuksien loukkauksissa tulee mahdollistaa tehokkaiden oikeussuojakeinojen käytet- tävyys. Tämä tarkoittaa yhteistyötä sen varmistamiseksi, että ylikansalliset yritykset noudattavat asianmukaisia ympäristöstandardeja, joiden tavoitteena on suojella las- ten oikeuksia ilmastonmuutoksen haitoilta ja varmistaa kansainvälinen apu ja yhteis- työ, kun muissa sopimusvaltioissa suoritetaan tutkintaa tai ryhdytään oikeustoimiin.³⁸
109. Sopimusvaltioiden tulisi kannustaa etenkin valtion omistamia, hallinnoimia tai tuke- mia yrityksiä käyttämään uusiutuvaa energiaa, ja investoimaan vastuullisesti uusiutu- vaan energiaan, energiavarastoihin ja energiatehokkuuteen. Sopimusvaltioiden tulisi toteuttaa progressiivinen verotusjärjestelmä ja ottaa käyttöön tiukat julkisen

³⁶ [A/77/226](#), kohta 26.

³⁷ Yleiskommentti nro 16 (2013), kohta 62.

³⁸ Emt., kohdat 43–44.

hankinnan kestävyysvaatimukset.³⁹ Sopimusvaltiot voivat myös kannustaa yhteisön valvomaan energian tuotantoon, hallintaan, siirtoon ja jakeluun, jotta voidaan parantaa uusiutuvan teknologian saatavuutta ja kohtuuhintaisuutta sekä kestävän energian tuotteiden ja palveluiden tarjoamista erityisesti yhteisötasolla.

110. Valtioiden tulisi varmistaa, että niiden kauppaa- tai investointisopimusten mukaiset velvoitteet eivät rajoita niiden mahdollisuuksia täyttää ihmisoikeusvelvoitteitaan ja että nämä sopimukset edistävät kasvihuonekaasupäästöjen nopeaa vähentämistä ja muita keinoja pienentää ilmastonmuutoksen syitä ja vaikutuksia, kuten helpottaa sijoittamista uusiutuvaan energiaan.⁴⁰ Sopimusten toimeenpanoon liittyvät ilmastonmuutoksen vaikutukset lasten oikeuksien toteutumiselle tulee arvioida säännöllisesti ja mahdollistaa näin tarvittavat korjaavat toimenpiteet.

E. Ilmastorahoitus

111. Sekä kansainvälisen ilmastorahoituksen avunantajamaiden että vastaanottavien sopimusvaltioiden tulee varmistaa, että ilmastorahoitusmekanismit on kytketty lasten oikeuksiin perustuvaan lähestymistapaan, joka on yhdenmukainen yleissopimuksen ja sen valinnaisten pöytäkirjojen kanssa. Sopimusvaltioiden tulee varmistaa, että ilmastorahoitusmekanismit tukevat lasten oikeuksia eivätkä loukkaa niitä, lisäävät toimintapolitiikan yhdenmukaisuutta lasten oikeuksien velvoitteiden ja muiden tavoitteiden (esimerkiksi taloudellisen kehityksen) välillä ja vahvistavat ilmastorahoituksen eri sidosryhmien roolien selkeyttämistä, mukaan lukien hallitukset, rahalaitokset (kuten pankit), yritykset ja asianosaiset yhteisöt, erityisesti lapset.
112. Sopimusvaltioiden kansalliset olosuhteet tulee huomioida ilmastonmuutostyössä yhteisten mutta eriytyneiden vastuiden periaatteen mukaisesti ja valtioiden mahdollisuudet huomioon ottaen. Sopimusosapuolina olevien kehittyneiden valtioiden tulee tehdä yhteistyötä kehittyvien sopimusvaltioiden kanssa tarjotakseen rahoitusta ilmastotoimiin, jotka edistävät lasten oikeuksia sopimusvaltioiden kansainvälisten ilmastositoumusten mukaisesti. Erityisesti kehittyneiden valtioiden tarjoaman ilmastorahoituksen tulisi olla avointa huolimatta eri rahoitusmekanismien keskinäisistä yhteyksistä esimerkiksi kestävässä kehityksessä. Ilmastorahoituksen tulee olla lisä muuhun lasten oikeuksia edistävään rahoitukseen, ja se tulee ilmoittaa asianmukaisesti, jotta voidaan välttää seurannan haasteet kuten kaksinkertaiset laskelmat.
113. Kehittyneiden sopimusvaltioiden tulee ryhtyä nopeasti ja yhteisvastuullisesti toimiin ilmastorahoitusvajeen paikkaamiseksi. Ilmastorahoitus on tällä hetkellä selvästi painottunut hillintään, sopeutumisen sekä menetysten ja vahinkojen korvaamisen kustannuksella. Tällä on syrjiviä vaikutuksia lapsiin, jotka asuvat enemmän

³⁹ Emt., kohta 27.

⁴⁰ Taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien komitea, yleiskommentti 24 (2017) sopimusvaltioiden velvollisuuksista taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen nojalla liiketoimintaan liittyen, kohta 13.

sopeutumistoimia tarvitsevilla alueilla, ja lapsiin, joita sopeutumisen rajoitteet koskevat. Valtioiden tulisi pyrkiä kuroma ilmastorahoitusvaje umpeen ja varmistaa, että toimet rahoitetaan tasapainotetulla tavalla huomioiden ilmastonmuutokseen sopeutuminen, hillintä, menetykset ja vahingot ja että toimeenpanossa hyödynnetään laajemmin erilaisia keinoja, kuten teknistä apua ja osaamisen vahvistamista. Maailmanlaajuisen kokonaisrahoituksen määrittämisessä olisi otettava huomioon yhteisöjen dokumentoidut tarpeet, erityisesti lasten ja heidän oikeuksiensa suojelemiseksi. Ilmastorahoitus tulisi suunnata kehittyville maille mieluummin apurahoina kuin lainoina, jotta voidaan välttää kielteiset vaikutukset lasten oikeuksiin.

114. Sopimusvaltioiden tulisi varmistaa ja mahdollistaa yhteisöjen ja erityisesti lasten tiedonsaanti ilmastorahoituksella tuetuista toimista sekä mahdollisuuksista valittaa lasten oikeuksien rikkomuksista. Sopimusvaltioiden tulisi siirtää ilmastorahoitusta koskevaa päätöksentekoa, kunnes siitä hyötyvien yhteisöjen ja erityisesti lasten osallistumista päätöksentekoon voidaan vahvistaa, ja altistaa ilmastorahoituksen hyväksyntä ja toteutus lapsivaikutusten arvioinnille, jotta voidaan ehkäistä lasten oikeuksia mahdollisesti loukkaavien toimien rahoittaminen ja tarttua siihen.
115. Lapset vaativat sopimusvaltioilta yhteisiä toimia. Kahden yleiskommenttia varten kuullun lapsen sanoin: "Kaikkien maiden hallitusten tulisi tehdä yhteistyötä ilmastonmuutoksen hidastamiseksi." "Heidän täytyy ottaa meidät huomioon ja sanoa 'kuuntelemme teitä ja näin aiomme hoitaa tämän ongelman'."⁴¹

⁴¹ Katso <https://childrightsenvironment.org/reports/>